

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA PODKARPACKIEGO

Rzeszów, dnia czwartek, 2 lutego 2023 r.

Poz. 638

UCHWAŁA NR LI/308/2023 RADY GMINY PAWŁOSIÓW

z dnia 26 stycznia 2023 r.

w sprawie przyjęcia „Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026”.

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9 i art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r. poz. 40) oraz art. 87 ust. 1, 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840), po uzyskaniu pozytywnej opinii Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Rada Gminy Pawłosiów uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Pawłosiów.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Podkarpackiego.

Przewodniczący Rady

Marian Macialek

Załącznik do uchwały Nr LI/308/2023

Rady Gminy Pawłosiów

z dnia 26 stycznia 2023 r.

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Pawłosiów 2022

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Zamawiający:

Gmina Pawłosiów
Pawłosiów 88
37-500 Jarosław

Wykonawca:

Westmor Consulting Urszula Wódkowska
Biuro: ul. Królewiecka 27, 87-800 Włocławek
Siedziba: ul. 1 Maja 1A, 87-704 Bądkowo

Zespół autorów pod kierownictwem Karoliny Drzewieckiej –
Kierownika Projektu:

Joanna Kaszubska – Konsultant

Mateusz Grzelak – Młodszy Analityk

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Spis treści

Spis treści.....	3
1. Wstęp.....	4
2. Podstawa prawna opracowania programu opieki nad zabytkami.....	5
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.....	6
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	7
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	7
4.2. Relacje programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	8
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	10
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie Gminy (analiza dokumentów programowych gminy).....	10
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy.....	13
5.2.1. Zarys historii obszaru Gminy.....	14
5.2.2. Krajobraz kulturowy.....	32
5.2.3. Zabytki nieruchome.....	36
5.2.4. Zabytki ruchome.....	36
5.2.5. Zabytki archeologiczne.....	36
5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych.....	40
5.2.7. Dziedzictwo niematerialne.....	40
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	45
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	47
5.4.1 Stan zachowania zabytków znajdujących się Gminnej Ewidencji Zabytków.....	49
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla Gminy.....	50
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego – analiza szans i zagrożeń.....	56
7. Założenia programowe.....	57
7.1. Priorytety programu opieki nad zabytkami.....	57
7.2. Kierunki działań i zadania programu opieki.....	58
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami.....	60
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami.....	61
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami.....	62
11. Załączniki.....	65
Spis tabel, rysunków i załączników.....	79

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

1. Wstęp

Dziedzictwo kulturowe stanowi dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń, a także dorobek czasów współczesnych. Jest to wartość materialna i niematerialna określająca nasze pochodzenie i kulturę. Na dorobek ten składają się zarówno elementy przyrodnicze, jak również wytwory i osiągnięcia cywilizacyjne ludzkości, m.in. w zakresie nauki, sztuki, architektury czy techniki. Elementem dziedzictwa kulturowego są zabytki, w tym: zabytki ruchome, zabytki nieruchome oraz zabytki archeologiczne. Są one nie tylko cennym źródłem informacji nt. życia naszych przodków, ale również ważnym elementem rozwoju społeczno-gospodarczego, bowiem bogate i różnorodne dziedzictwo kulturowe stanowi, istotną dla rozwoju lokalnych samorządów, atrakcję turystyczną. Dziedzictwo kulturowe jest zatem fundamentem tożsamości danej społeczności, dlatego ważna jest jego ochrona w celu zachowania tego dorobku dla przyszłych pokoleń.

Obowiązek sporządzenia programu opieki nad zabytkami wynika z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Przyjęty w formie uchwały program stanowi element polityki samorządowej i służy podejmowaniu działań w zakresie inicjowania, wspierania oraz koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego, a także promowania dziedzictwa kulturowego. Powinien być narzędziem mającym na celu eksponowanie walorów krajobrazu kulturowego, jak również wykorzystanie dorobku kulturowego na cele społeczne, gospodarcze i edukacyjne. Głównym odbiorcą programu jest lokalna społeczność, w tym właściciele i użytkownicy obiektów zabytkowych, ale także wszyscy mieszkańcy danej jednostki samorządu terytorialnego, którzy poprzez swoją działalność, wpływają na zachowanie i pielęgnowanie dziedzictwa kulturowego danego obszaru.

Celem opracowania **Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026** jest dążenie do poprawy stanu zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowego, a przez to zachowanie piękna krajobrazu kulturowego. Program ma pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy Pawłosiów. Wskazane w Programie działania są skierowane na poprawę stanu zabytków, ich rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Głównymi odbiorcami niniejszego dokumentu są mieszkańcy gminy, którzy bezpośrednio odczuwają efekty jego wdrażania. Poprzez działania edukacyjne, realizacja Programu może budzić w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, roli i znaczenia lokalnych wartości. Wspólna dbałość o zachowanie wartości kulturowych wzmacnia poczucie tożsamości oraz zacieśnia procesy integracyjne w społeczności lokalnej.

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Reasumując, przedmiotem niniejszego opracowania jest dziedzictwo kulturowe w granicach administracyjnych gminy Pawłosiów, a celem jest określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami.

2. Podstawa prawna opracowania programu opieki nad zabytkami

Podstawą prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce i opracowania programu opieki nad zabytkami jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840 ze zm.). Ustawa określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady tworzenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków.

Ustawa wprowadza obowiązek sporządzania programów przez samorządy, zarówno na szczeblu wojewódzkim, powiatowym, jak i gminnym. W myśl art. 87 ustawy, programy opieki nad zabytkami opracowywane są na 4 lata i mają na celu w szczególności:

1. uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
2. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
3. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
4. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
5. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
6. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z realizacji programu zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) co 2 lata sporządza sprawozdanie, które przedstawia odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy. Kolejne sporządzane programy opieki powinny uwzględniać pojawiające się nowe uwarunkowania prawne i administracyjne, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny i aktualny stan zachowania zasobu oraz prowadzone okresowo oceny efektów wdrażania obowiązującego programu.

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Poprzednio obowiązującym Programem opieki nad zabytkami był przyjęty uchwałą nr XLII/211/2017 Rady Gminy Pawłosiów z dnia 10 października 2017 r. Gminny program opieki nad zabytkami na lata 2017-2020 dla Gminy Pawłosiów.

W dokumencie określono trzy następujące priorytety opieki nad zabytkami:

- Ochrona krajobrazu kulturowego Gminy Pawłosiów oraz świadome kształtowanie przestrzeni,
- Promocja, edukacja i dokumentacja dziedzictwa kulturowego Gminy Pawłosiów,
- Rewaloryzacja wybranych obszarów i obiektów najcenniejszych pod względem zabytkowym.

Gmina Pawłosiów opiekę nad zabytkami realizowała przede wszystkim w formie działań z zakresu utrzymania i eksploatacji obiektów zabytkowych i kulturowych oraz popularyzacji wiedzy, edukacji, historii i dziedzictwa kulturowego najbliższego regionu wśród mieszkańców i turystów.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki w Polsce objęte zostały ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Art. 5 Konstytucji RP brzmi: „*Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju*”. Zaś w art. 6 ust. 1 Konstytucji RP czytamy: „*Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju*”. Natomiast art. 86 Konstytucji RP wskazuje, że „*każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie*”.

Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest wspomniana ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840). Ustawa określa m.in. przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi. Zgodnie z art. 3 ww. ustawy zabytek to „*nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową*”. Zabytki dzielą się na trzy zasadnicze grupy:

- zabytki nieruchome – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości;
- zabytki ruchome – rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych;

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

— zabytki archeologiczne – zabytki nieruchome, będące powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożone z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytki ruchome, będące tym wytworem.

Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów. Zadania publiczne o charakterze ponadgminnym określa ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. 2023 poz. 559 ze zm.).

Z punktu widzenia niniejszego opracowania istotne jest uwzględnienie innych uregulowań prawnych dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, które znajdują się w wielu obowiązujących ustawach, w tym w:

- ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2022 poz. 503 ze zm.),
- ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. 2021 poz. 2351 ze zm.),
- ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. 2021 poz. 1973 ze zm.),
- ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. 2022 poz. 916 ze zm.),
- ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. 2021 poz. 1899 ze zm.),
- ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. 2020 poz. 194),
- ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. 2022 poz. 1327 ze zm.).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

- ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. 2022 poz. 385),
- ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. 2022 poz. 2393).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. 2020 poz. 164 ze zm.).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Strategia rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 została przyjęta przez Radę Ministrów uchwałą nr 155 z dnia 27 października 2020 r. Strategia zakłada trzy cele szczegółowe, które obejmują:

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

- zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne poprzez: usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami, rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej,
- wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich poprzez: tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze, ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury, digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury, umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą,
- wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przez sektory kultury i kreatywne poprzez: wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju, rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych, wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

Założenia Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026 wpisują się w cele i założenia przyjęte w powyższym Dokumencie, głównie poprzez realizację celu szczegółowego 2.

4.2. Relacje programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Strategia Rozwoju Województwa – Podkarpackiego 2030

Strategia przyjęta została uchwałą nr XXVII/458/20 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 28 września 2020 r.

Celem głównym strategii jest odpowiedzialne i efektywne wykorzystanie zasobów endo- i egzogenicznych regionu, zapewniające trwałe, zrównoważony i terytorialnie równomierny rozwój gospodarczy oraz wysoką jakość życia mieszkańców województwa.

W dokumencie wyznaczono następujące obszary tematyczne:

1. Gospodarka i nauka;
2. Kapitał ludzki i społeczny;
3. Infrastruktura dla zrównoważonego rozwoju i środowiska;
4. Dostępność usług.

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów wpisuje się głównie w obszar 2. Kapitał ludzki i społeczny, a dokładniej w cel: 2.3. Kultura i dziedzictwo kulturowe, który zakłada rozwój form i instytucji kultury z uwzględnieniem dziedzictwa oraz wymagań nowoczesności. Zachowanie i pielęgnowanie dziedzictwa kulturowego jest zatem jednym z założeń strategicznych województwa, w związku z czym należy stwierdzić powiązanie przedmiotowego Programu ze Strategią na szczeblu wojewódzkim

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego

Plan przyjęty został uchwałą nr LIX/930/18 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 27 sierpnia 2018 r.

Dokument określa cele i kierunki rozwoju regionu, wskazuje szczegółowe zasady organizacji przestrzennej województwa oraz formułuje kierunki polityki przestrzennej. Stanowi element systemu planowania przestrzennego i pełni w nim funkcję koordynacyjną między planowaniem krajowym a planowaniem lokalnym.

Kierunki zagospodarowania przestrzennego województwa podkarpackiego, stanowiące podstawę prowadzenia polityki przestrzennej samorządu województwa, zostały wskazane w zakresie następujących dziedzin:

1. Osadnictwo;
2. Środowisko;
3. Infrastruktura społeczno-gospodarcza;
4. Komunikacja;
5. Infrastruktura techniczna;
6. Obronność i bezpieczeństwo.

Jednym z kierunków rozwoju przestrzennego zagospodarowania województwa w dziedzinie Środowiska jest ochrona dziedzictwa kulturowego. Kierunek ten zakłada zachowanie i ochronę zabytkowych obiektów i założeń przestrzennych, zachowanie i ochronę walorów przestrzeni w tym krajobrazu kulturowego, zachowanie i ochronę współczesnego materialnego dziedzictwa kulturowego, rozwijanie sieci szlaków kulturowych, jako istotnego elementu spajającego zasoby kulturowe województwa oraz ochronę pozostałych zasobów i elementów dziedzictwa kulturowego, w tym zasobów niematerialnych. Zapisy zawarte w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego zostały uwzględnione przy sporządzaniu Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026.

Strategia rozwoju Powiatu Jarosławskiego na lata 2021-2030

Strategia przyjęta została uchwałą nr XL/318/2021 Rady Powiatu Jarosławskiego z dnia 28 października 2021 r.

W dokumencie wyznaczone zostały następujące obszary rozwoju powiatu:

1. Zdrowie;
2. Edukacja;
3. Praca i rozwój przedsiębiorczości;
4. Drogi;
5. Wsparcie rodziny, polityka społeczna;

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

6. Komunikacja publiczna;
7. Scalenia i geodezja;
8. Rolnictwo i środowisko;
9. Kultura i dziedzictwo kulturowe;
10. Sport i rekreacja;
11. Bezpieczeństwo.

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów wpisuje się w obszar Kultura i dziedzictwo kulturowe, który zakłada szereg działań z zakresu popularyzacji kultury oraz ochrony materialnego, niematerialnego i przyrodniczego dziedzictwa kulturowego powiatu. Wobec powyższego oba dokumenty są ze sobą zgodne.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie Gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Pawłosiów.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego przyjęte zostało uchwałą nr XXXII/193/2002 Rady Gminy Pawłosiów z dnia 20 sierpnia 2002 r. Dokument ten określa kierunki działań w zakresie różnych funkcji działalności Gminy, w tym m.in. funkcji kulturowych. W Studium wskazano obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Najważniejszymi wnioskami wyznaczonymi w ramach przeprowadzonej analizy środowiska kulturowego są utrzymanie istniejących stref ochrony zabytków wpisanych do rejestru zabytków, rozszerzenie wykazu obiektów wpisanych do rejestru zabytków o nowe zabytki oraz wyznaczenie stref ochrony konserwatorskiej: A, B, K, E i OW, zgodnie z następującymi wytycznymi:

- Strefa „A” pełnej ochrony konserwatorskiej historycznej struktury przestrzennej – działalność konserwatorska w strefie powinna zmierzać do rewaloryzacji zachowanych elementów, uczytelnienia i rekonstrukcji elementów zniekształconych, oraz prawidłowego uzupełnienia struktury i usunięcia elementów dysharmonizujących,
- Strefa „B” pośredniej ochrony konserwatorskiej, zachowanych elementów układu przestrzennego w zakresie zaplanowania skali i bryły zabudowy – działalność konserwatorska w strefie powinna zmierzać do rekonstrukcji obiektów o wartościach kulturowych i na dostosowaniu nowej zabudowy do historycznej kompozycji terenu,
- Strefa „K” ochrony krajobrazu integralnie związanego z zespołem lub obiektem zabytkowym – działalność konserwatorska w strefie powinna polegać na zachowaniu

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

krajobrazu naturalnego, oczyszczeniu terenu z elementów zniszczonych, wprowadzeniu funkcji rekreacyjnych lub reprezentacyjnych,

- Strefa „E” ochrony ekspozycji zespołów i obiektów zabytkowych – w obrębie strefy obowiązuje zakaz wznoszenia obiektów kubaturowych lub względnie ograniczenia gabarytów zabudowy,
- Strefa „OW” obserwacji archeologicznej – obowiązuje dla wszystkich obszarów z zarejestrowanymi stanowiskami archeologicznymi oraz w rejonach o potencjalnych możliwościach odkrywczych. Działalność konserwatorska powinna zmierzać do zapewnienia ochrony zabytków i stanowisk archeologicznych.

Przedsięwzięcia planowane w Programie opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów są spójne ze założeniami Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i określonymi w nim kierunkami dotyczącymi rozwoju i zagospodarowania przestrzennego Gminy Pawłosiów, szczególności z zakresu ochrony wartości kulturowych. Wobec powyższego należy stwierdzić, że Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów jest spójny ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Pawłosiów.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.

Ocenia się, że zapisy odnoszące się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego gminy Pawłosiów, są wystarczające i umożliwiają ochronę zabytków w dostateczny sposób.

Zapisy prawa miejscowego dotyczą m.in. przekształceń i rozwoju przestrzennego, wprowadzają zapisy dotyczące nowo powstającej zabudowy opartej na kontynuacji form przestrzennych i architektonicznych w zgodzie z już istniejącą zabudową poprzez m.in. wielkość i sposób zagospodarowania parceli, rodzaj, kształt i proporcje budynków czy detali architektonicznych. Spowoduje to harmonijny rozwój nowej zabudowy przy zachowaniu i ochronie istniejących obiektów zabytkowych. Wobec powyższego Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów jest zgodny z miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, w których zawarto ustalenia odnoszące się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Wykaz obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego zamieszczono w tabeli poniżej.

Tabela 1. Wykaz obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na obszarze gminy oraz zapisy odnoszące się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej

Lp.	Uchwała	Zapisy odnoszące się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej
1.	Uchwała nr 56/X/95 Rady Gminy Pawłosiów z dnia 2 października 1995 roku o uchwaleniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego	<i>Brak zapisów odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.</i>
2.	Uchwała nr XII/71/99 Rady Gminy Pawłosiowa z dnia 30 listopada 1999 r. o uchwaleniu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego zespołu zabudowy jednorodzinnej „WIDNA GORA” zlokalizowanego w Pawłosiowie	<i>Brak zapisów odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.</i>
3.	Uchwała nr XV/97/2000 Rady Gminy Pawłosiów z dnia 30 marca 2000 roku w sprawie uchwalenia Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego „Wierzba – 1/97”	<i>Brak zapisów odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.</i>
4.	Uchwała nr XV/98/2000 Rady Gminy Pawłosiów z dnia 30 marca 2000 roku o uchwaleniu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego zespołu zabudowy usługowej i mieszkaniowej jednorodzinnej WIERZBNA II zlokalizowanego w miejscowości Wierzba – gmina Pawłosiów	<p>§ 2.</p> <p>2. d) rozpoczęcie prac ziemnych na terenie oznaczonego stanowiska archeologicznego możliwe jest po uprzednim wykonaniu badań wykopaliskowych (pod nadzorem archeologa) po uzyskaniu zgody Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na ich prowadzenie.</p>
5.	Uchwała nr XXXIII/191/2002 Rady Gminy Pawłosiów z dnia 20 sierpnia 2002 roku w sprawie uchwalenia Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego „TYWONIA” dz. nr 119/157 w gminie Pawłosiów Województwo Podkarpackie	<i>Brak zapisów odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.</i>
6.	Uchwała nr XXXII/192/2002 Rady Gminy Pawłosiów z dnia 20 sierpnia 2002 roku w sprawie uchwalenia Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego trasy linii elektroenergetycznej 110 KV ze stacji Jarosław Północ w gminie Pawłosiów Województwo Podkarpackie	<p>§ 3.</p> <p>1. 8) Na terenie objętym planem uwzględnić przepisy szczególne dotyczące ochrony dóbr kultury z uwagi na położenie w sąsiedztwie stanowiska archeologicznego objętego ochroną konserwatorską.</p>
7.	Uchwała nr VI/42/2003 Rady Gminy Pawłosiów z dnia 30 maja 2003 roku w sprawie uchwalenia Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego terenu budownictwa mieszkaniowego „CIESZACIN MAŁY” dz. nr 564/20, 564/16 w gminie Pawłosiów Województwo Podkarpackie	<i>Brak zapisów odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.</i>
8.	Uchwała nr VI/43/2003 Rady Gminy Pawłosiów z dnia 30 maja 2003 roku w sprawie uchwalenia Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego terenu budownictwa mieszkaniowego „WIERZBNA” dz. nr 500/16 w gminie Pawłosiów Województwo Podkarpackie	<i>Brak zapisów odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.</i>
9.	Uchwała nr VI/44/2003 Rady Gminy Pawłosiów z dnia 30 maja 2003 roku w sprawie uchwalenia Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego terenu budownictwa mieszkaniowego „TYWONIA” dz. nr 194/4 w gminie Pawłosiów Województwo Podkarpackie	<i>Brak zapisów odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.</i>
10.	Uchwała nr VI/45/2003 Rady Gminy Pawłosiów z dnia 30 maja 2003 roku w sprawie uchwalenia Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego terenu budownictwa mieszkaniowego „PAWŁOSIÓW /MALENISKA/ dz. nr 354/1, 354/2, 334/6 w gminie Pawłosiów Województwo Podkarpackie	<i>Brak zapisów odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.</i>
11.	Uchwała nr XLIX/276/14 Rady Gminy Pawłosiów z dnia 7 sierpnia 2014 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Nr 1/2012” Pawłosiów – Meleniska	<p>§ 3.</p> <p>2. W obszarze planu ustala się strefę ochrony konserwatorskiej „B” zachowanych zespołów i obiektów zabytkowych sąsiadującego zespołu podworskiego w Pawłosiowie, jak oznaczono na rysunku planu, w obrębie której obowiązują ustalenia zawarte w przepisach szczególnych niniejszej uchwały.</p> <p>§ 4.</p> <p>3. Ustala się zasady w zakresie ochrony środowiska kulturowego: w obszarze strefy ochrony konserwatorskiej „B”.</p>

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Lp.	Uchwała	Zapisy odnoszące się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej
		o której mowa w § 3 ust. 2 niniejszej uchwały i obejmującej tereny do zabudowy oznaczone w planie symbolem U i MN ¹ , ustala się nakaz ograniczenia wysokości budynków do II kondygnacji nadziemnych.

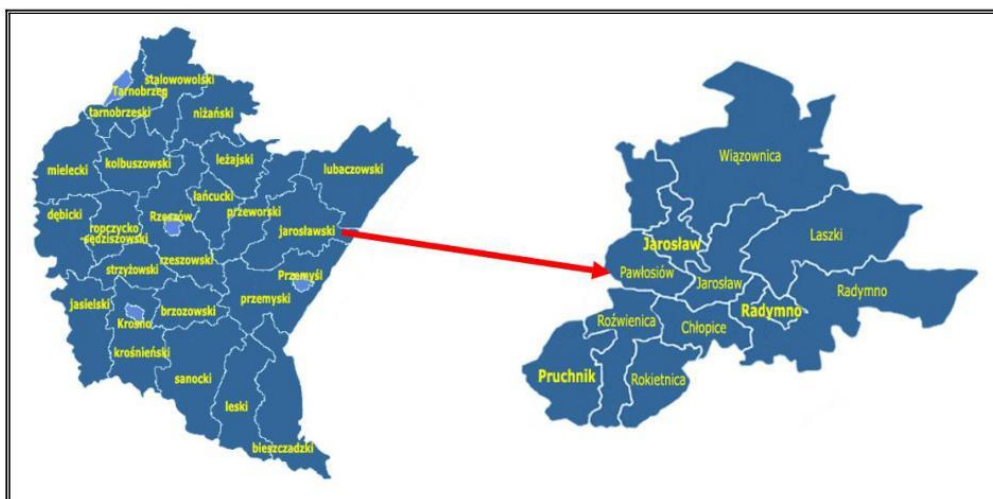
Źródło: <https://listaplanow.gison.pl/>

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy

Gmina Pawłosiów jest gminą wiejską położoną w północno-wschodniej części województwa podkarpackiego, w powiecie jarosławskim, w odległości około 45 km na wschód od Rzeszowa. W skład gminy wchodzi 10 następujących sołectw: Cieszacin Mały, Cieszacin Wielki, Kidałowice, Maleniska, Ożańsk, Pawłosiów, Szczytna, Tywonia, Widna Góra i Wierzbna. Powierzchnia gminy wynosi 4 750 ha a liczba ludności 8 491 osób.¹ Przez jej obszar przebiega autostrada A4.

Pod względem etnograficznym gmina Pawłosiów położona jest na styku wschodniej Małopolski i zachodniej Rusi Czerwonej, na ziemi przemyskiej. Kulturowo należy do obszaru tzw. traktu krakowskiego, którym zwykle się określać konglomerat kultur obszarów przygranicznych zawierający elementy dziedzictwa polskiego, ruskiego, żydowskiego i ukraińskiego.²

Rysunek 1. Położenie gminy Pawłosiów na tle województwa podkarpackiego i powiatu jarosławskiego

Źródło: www.gminy.pawlosiow.pl

¹ Raport o stanie gminy Pawłosiów za rok 2021

² <http://www.gminapawlosiow.pl/>

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Gmina Pawłosiów sąsiaduje z:

- gminą wiejską Przeworsk, powiat przeworski, województwo podkarpackie,
- gminą wiejską Jarosław, powiat jarosławski, województwo podkarpackie,
- miastem Jarosław, powiat jarosławski, województwo podkarpackie,
- gminą wiejską Chłopice, powiat jarosławski, województwo podkarpackie,
- gminą wiejską Roźwienica, powiat jarosławski, województwo podkarpackie,
- gminą wiejską Zarzecze, powiat przeworski, województwo podkarpackie.

5.2.1. Zarys historii obszaru Gminy

W zamierzczłej przeszłości tereny wokół Jarosławia były obiektem rywalizacji między państwem Wielkomorawskim a Rusią. Jednak w końcu X wieku w ramach podboju ziem plemion lechickich obszar ten zajęli Polanie. W tym czasie o te tereny walczyli też Czesi i Węgrzy.

Na początku XI wieku, gdy państwo polskie przechodziło kryzys, tereny wokół Jarosławia zajęli Rusini księcia Jarosława Mądrego. Od tej pory aż do początków XIV wieku ziemie te należały do Rusi, do Księstwa Halicko-Włodzimierskiego. W 1323 księciem halicko-włodzimierskim został książę wywodzący się z Piastów mazowieckich Bolesław zwany odtąd Bolesławem Jerzym II. Był to sprzymierzeniec Polski i Kazimierza Wielkiego.

Gdy w 1340 roku Bolesław Jerzy II został otruty, na podstawie wcześniejszych umów z Kazimierzem Wielkim ziemie księstwa miały zostać włączone do Królestwa Polskiego. Kazimierz Wielki wyruszył z wyprawą wojenną i ostatecznie w 1345 roku przyłączył do Polski znaczną część Rusi Czerwonej z Przemyślem i Jarosławiem.

Aby umocnić polską władzę, król nadawał ziemie rycerzom uczestniczącym w wyprawach na Ruś. Być może już w czasach Kazimierza Wielkiego powstały pierwsze osady na terenie obecnej gminy Pawłosiów. Na pewno istniał już wtedy duży gród Jarosław.

Po bezpotomnej śmierci Kazimierza Wielkiego ziemie Rusi Czerwonej były pod władzą księcia opolskiego Władysława, który na wielką skalę rozpoczął akcję kolonizacyjną tych ziem. To właśnie za jego czasów w 1375 roku lokowano miasto Jarosław na prawie niemieckim.

Po wstąpieniu na tron Polski królowej Jadwigi Władysław Opolczyk został usunięty z Rusi, która przeszła pod rządami Polski.

W 1387 roku Jarosław i okolice zostały nadane Jaškowi z Tamowa wojewodzie sandomierskiemu wywodzącemu się z Lelewitów Tarnowskich. Jeden z potomków Jaška Spytek pisał się już z Jarosławia. Tereny wokół miasta należały administracyjnie do województwa ruskiego dzielącego się na 4 ziemie, w tym ziemię przemyską, do której należał Jarosław. Początki osadnictwa w gminie wiążą się niewątpliwie z początkami miasta

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Jarosławia. Ośrodki miejskie zawsze skupiały wokół siebie liczne wsie dostarczające im żywności. Część wsi powstało jeszcze przed nadaniem tych ziem Tarnowskiemu – Jarosławskiemu (Wierzbna, Tywonina) a pozostałe w większości związane były z osadnictwem Jarosławskim i ich wasali: Cieszackich (Ramszów), Łysakowskich i innych.

Jarosławszczyzna leżała w niebezpiecznej okolicy. W XVII wieku tereny te pustoszyły najazdy tatarskie, kozackie, szwedzkie a nawet rozruchy awanturniczej szlachty. Sytuacja taka trwała aż do połowy XVIII wieku. W tym czasie dominującą rolę w tych ziemiach odgrywały możne rody: Zamoyscy, Lubomirscy, Sieniawscy, Sobiescy i Czartoryscy.

W 1772 roku ziemia jarosławska znalazła się w obrębie I zaboru Polski. Od tej pory aż do 1918 roku należała do monarchii Austrii (od 1867 austro-węgierskiej).

Tereny gminy Pawłosiów zawsze były związane z miastem Jarosławiem. W tym mieście była parafia, poczta i urzędy. Poszczególne miejscowości gminy stanowiące w drugiej połowie XIX wieku oddzielne samorządy należały do powiatu jarosławskiego.

W 1915 roku przez gminę przechodził front I wojny światowej. Na terenie Widnej Góry doszło w maju 1915 do decydującej o losach ziemi jarosławskiej bitwy pomiędzy armiami austriacką a rosyjską. Od 1918 roku powiat jarosławski wszedł w skład województwa lwowskiego w odrodzonej II Rzeczypospolitej.

Rysunek 2. Mapa okolic gminy Pawłosiów z okresu lat 1861-1864

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Źródło: <https://maps.arcanum.com/>**Rys historyczny poszczególnych miejscowości****Cieszacin Mały:**

W pierwszym okresie rozwoju sięgającym XV w. Cieszacin Mały i Cieszacin Wielki stanowiły jedną miejscowość nazywaną Cieszacinem. Jako osobne jednostki wyodrębniły się w późniejszym czasie. W XV w. Cieszacin był prywatną wsią rycerską. Jej nazwa ma pochodzenie ruskie i odnosi się do słowa „Tesata” będącego imieniem średniowiecznym. Pierwszym znanym rycerzem z Cieszacina był Maciej, który w 1423 roku za 300 grzywien nabył część wsi należąca do jego braci Piotra i Jakuba. Ta data jest pierwszą pisaną wzmianką o miejscowości. Akt kupna – sprzedaży został potwierdzony poprzez króla Władysława Jagiełłę w dniu 2 V 1423 w Medyce. W tym dokumencie nazywa się Cieszacin jako Thezatin. Ten sam Maciej z Cieszacina mający przydomek „Kachna” w 1426 i 1427 roku kupił sąsiednią wieś Ożańsko. Cieszaccy pochodzili z Łużyc Górnych - nazywano tam ich Ramszami. Z Łużyc przeprowadzili się do Wielkopolski, na Ruś ściągnęli ich Tarnowscy - Jarosławscy. Kuzynem Macieja z Cieszacina był niejaki Ramsza, który na mocy podziałów rodzinnej wsi wziął jej część. W 1445 roku zapisano istnienie dwóch oddzielnych wsi Testchaczin maiori i Testchaczin minor, czyli Cieszacin Duży i Cieszacin Mały. Dziedzicem Cieszacina Małego był Maciej i jego potomkowie a Cieszacina Dużego Ramsza i jego rodzina. Ramsza był ważną postacią w tej okolicy. Stare dokumenty określają go jako domownika (familiaris) Sądochny żony Spytka Jarosławskiego. Dobre relacje Ramszy z dziedzicem Jarosławia zostały podkreślone przez jego ślub z córką Spytka, Jadwigą. Synami Macieja byli Jakub i Aleksy dziedzice Cieszacina i Ożańska, a ich siostra Dorota była żoną Nikła wójta z Tyczyna. Od nazwy rodowej wsi rycerze z Cieszacina zaczęli nazywać się Cieszackimi. Cieszaccy musieli być dość bogatym i światłym rodem, skoro Jakub Cieszacki w 1440 roku został pisarzem starosty ruskiego Rafała z Jarosławia, a w 1460 roku porzucił świeckie życie i został księdzem. Drugi z synów Macieja, Aleksy Cieszacki w 1437 roku w grodzie jarosławskim zabezpieczył sprawę wdowią swojej żony Doroty zapisując jej 100 grzywien na Cieszacinie i Ożańsku. Synem Aleksego i Doroty był Jakub, dziedzic majątku. Tenże Jakub Cieszacki ze swym stryjem księdzem Jakubem spłacił w 1460 roku ostatecznie dawnych dziedziców Ożańska. Jakub Cieszacki podobnie jak jego stryj zrobił karierę urzędniczą. W 1485 roku występuje w dokumentach jako podsędek sądu ziemskiego ziemi przemyskiej, a w 1496 roku był już sędzią ziemskim przemyskim. Był to bardzo ważny urząd w ówczesnym państwie polskim. Jakub Cieszacki zmarł w 1507 roku, zostawiając syna Stanisława. Stanisław Cieszacki kolejny dziedzic Cieszacina i Ożańska był sędzią grodzkim przemyskim. W 1515 roku Cieszacin Mały liczył 5 i pół łana ziemi uprawnej, była to więc całkiem duża wioska. W XVI wieku wioska należała do potomków Stanisława Cieszackiego, którzy w przeciwieństwie do poprzedników

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

nie piastowali już ważnych urzędów w ziemi przemyskiej i nie pozostawili po sobie pisanych wzmianek. Kolejne losy wsi są mało znane. Zapewne Cieszacin Mały był jedną z wielu wiosek należących do któregoś z możliwych rodów w województwie ruskim. W końcu XVIII wieku liczył 247 mieszkańców. Według opisu wsi z końca XIX wieku Cieszacin Mały należał do parafii katolickiej w Jarosławiu i grekokatolickiej w Pełnatyczach. We wsi była szkoła filialna. Spis powszechny z 1921 roku informuje, że Cieszacin Mały (wraz ze wsią Kisielów) liczył 119 domów i 649 mieszkańców. Większość społeczności stanowili katolicy, było ich 639 osób, 4 osoby wyznania grekokatolickiego i 6 osób wyznania mojżeszowego. Ostatnim właścicielem majątku Cieszacin Mały był Bronisław Łastowiecki. Łastowieccy posiadali wiele majątków w okolicach Rzeszowa, Przeworska i Jarosławia. Bronisław Adam Idzi (zm. 1948) był właścicielem Cieszacina Małego (130 ha) oraz Sietesza. Według Księgi Adresowej Polski drugim właścicielem majątku w tej wsi był Felicjan Żelezieński posiadający 60 ha ziemi. W okresie międzywojennym krawcem we wsi był F. Kilijan, murarzem J. Zbierak a sklep z artykułami spożywczymi prowadził J. Błajda.

Cieszacin Wielki:

Cieszacin Mały i Wielki zaczęto rozróżniać już w XV wieku, gdy wieś została podzielona między Macieja Cieszackiego dziedzica Cieszacina Małego i Ramsza dziedzica Cieszacina Wielkiego. Ramsza Cieszacki ożenił się z Małgorzatą Korczkówną i miał z nią trzech synów i córkę: Ramsza, Andrzeja, Piotra i Małgorzatę. Po rychłej śmierci Ramsza Cieszackiego (starszego) wdowa Małgorzata wyszła ponownie za mąż i podzieliła się dobrami z dziećmi przekazując im Cieszacin Wielki. Piotr Cieszacki zmarł już w 1460 roku, nic nie wiadomo o dzieciach Andrzeja Cieszackiego. Dorota z Cieszackich dostała w posagu część dóbr, natomiast Ramsza (syn) Cieszacki ożenił się z Jadwigą z Jarosławia wojewodzianką sandomierską, z którą miał jedną córkę Zuzannę. Z powodu braku męskich potomków Cieszacin przechodził na własność innych rodów poprzez instytucję posagu. Tak więc ród Cieszackich szybko przestał dziedziczyć w tej wsi i w 1508 roku jako właściciel Cieszacina Wielkiego figuruje już Anna Porudeńska. Według spisu podatkowego z 1515 roku wieś miała 6 łanów obszaru. Kolejny spis podatkowy (1568) informuje, że Cieszacin (Czieschaczin Wielki) należał do Alberta Lutosławskiego, posiadającego 2 i $\frac{3}{4}$ łana ziemi oraz do Andrzeja Porudeńskiego mającego 3 i pół łana ziemi. Udział w tej wsi posiadali też Lutosławscy pochodzący z ziemi piotrkowskiej. Synem Alberta Lutosławskiego był Wojciech Lutosławski podstarości i miecznik przemyski w drugiej połowie XVI wieku. Andrzej Porudeński dziedzic części wsi nie miał dzieci i przekazał dobra swemu bratu Gabrielowi. Gabriel Porudeński z Porudna herbu Belina miał syna Jana, dworzanina królewskiego odznaczonego w licznych wojnach w czasach Stefana Batorego. Za swą ofiarność Jan został mianowany podkoniuszym królewskim. Jego siostra Marta vel Małgorzata wyszła za mąż za wdowca Mikołaja

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Komorowskiego herbu Korczak, najmłodszego syna Kaspra Komorowskiego. Ślub odbył się w 1598 roku a w posagu Marta otrzymała dobra Cieszacin. 6 lat później Marta z Porudeńskich owdowiała i wyszła ponownie za mąż za rycerza o nazwisku Dzik. Podobnie jak przy Cieszacinie Małym brak jest pisanych wzmianek co do dalszych losów wsi. Nie wymienia się tej osady w opisie rodziny Dzików ani Porudeńskich. Zapewne również ta wieś weszła w skład którejś z wielkich fortun magnackich. Według danych na rok 1785 wieś liczyła 111 mieszkańców. Na początku XIX wieku dziedzicem Cieszacina był Leopold Terlecki, a następnie jego syn Marceł. Za czasów Terleckich wzniesiono drewniany dwór, który później został rozbudowany. Marceł Terlecki wydał swoją córkę Bronisławę za Bolesława Drohojewskiego herbu Korczak. Drohojewscy mieszkali w ziemi przemyskiej od XV wieku. Po śmierci Marcelego Terleckiego majątek Cieszacin Wielki przechodzi na własność Drohojewskich. Kolejnym dziedzicem folwarku był syn Bolesława i Bronisławy z Terleckich - Jan Drohojewski, który dziedziczył w tej wsi do końca wojny. Majątek miał wówczas 407 ha. Spis powszechny z 1921 roku podaje, że Cieszacin Wielki liczył 135 domów i 719 mieszkańców. Większość mieszkańców - 711 osób - stanowili katolicy, 6 było grekokatolikami oraz 2 Żydów. W okresie międzywojennym w Cieszacinie funkcjonowała Kasa Stefczyka oraz Kółko Rolnicze. Kowalem we wsi był J. Mac, sklep z artykułami tytoniowymi posiadał niejaki Pajda, a sklep z alkoholem prowadził G. Friedman.

Kidałowice:

Pierwsze wzmianki dotyczące Kidałowic pochodzą z XV wieku. W dokumencie z akt grodzkich i ziemskich województwa ruskiego datowanym na 1439 rok znajdujemy pierwszy raz nazwę Kydalovicze. Słowo to wywodzi się od staropolskiej nazwy osobowej „Kidała” pochodzącej od czasownika kidać-rzucać. W dokumencie z tego właśnie roku wymieniony jest Noblil Nicolaus de Kydalovicze, czyli Mikołaj z Kidałowic. Był on wójtem Jarosławia, a więc ważną postacią w tamtych czasach, na co wskazuje również fakt, iż często wymieniany jest przy okazji różnych dokumentów jako świadek. Dziedzice Kidałowic pozostawali w jakimś związku lennym z Jarosławskimi. W połowie XV wieku, gdy przeprowadzano podział dóbr Jarosławskich, bracia Spytek i Rafał dostali lenne prawa do tej wsi. W 1442 roku Mikołaj wraz z bratem zwanym Budkiem podzielili się między sobą dobrami rodzinnymi. Kidałowice dostały się na własność rodziny Budka. W tym samym czasie żył również Piotr z Kidałowic, którego syn Michał został wpisany na listę studentów Akademii Krakowskiej. Spis podatkowy z 1508 roku informuje, że dziedzicem wsi był Eustachy Budek Kidałowski herbu Kopaszyna. Był to przedostatni znany przedstawiciel tego rodu. W końcu XVI wieku kroniki zapisują jeszcze istnienie Stanisława Kidałowskiego Budka, dziedzica wsi Krzywe w ziemi sanockiej. W tym czasie Kidałowice nie należały już do tego rodu. Spis podatkowy z 1568 roku przekazuje, że dzierżawcami wsi byli Chmieleccy herbu Jastrzębiec, a Kidałowice przeszły na własność

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

dziedziców Jarosławia. Następnie dobra Kidałowskie były wielokrotnie dzielone między różne magnackie rody w Polsce, w XIX wieku trafiły w ręce Małachowskich. W końcu XVIII wieku była to dosyć spora osada, według danych na rok 1785 w Kidałowicach mieszkało 150 osób. W opisie wsi z końca XIX wieku znajdujemy : „Wieś leżała w powiecie jarosławskim na lewym brzegu Sanu, przy drodze do Pruchnika w pięknej i urodzajnej okolicy”. Miejscowość miała w 1882 roku 449 mieszkańców, z których 58 osób mieszkało w folwarku. Pod względem wyznania większość społeczności stanowili rzymsko-katolicy, było ich 365 osób oraz 84 grekokatolików. Oba wyznania miały swoje parafie w Jarosławiu. We wsi była filialna szkoła ludowa. Folwark należał do rodziny Małachowskich i liczył 222 morgi roli oraz 32 morgi łąk. Spis powszechny z 1921 roku informuje, że w Kidałowicach były 122 domy mieszkalne. Ludność wsi wynosiła 721 osób w tym 715 rzymskokatolików i 6 grekokatolików. W okresie międzywojennym dziedzic folwarku był oficer austriacki Jerzy Dormus posiadający 318 ha ziemi. Dormus był też właścicielem młyna. Wyszynkiem alkoholu zajmował się Sz. Duda.

Ożańsk:

Ożańsk istniał już na początku XV wieku. Jego pierwszym znanym właścicielem był Szymon z Ożańska. Jednak po śmierci Szymona jego żona Katarzyna i dzieci Katarzyna oraz Jan zaczęli wyprzedawać rodzinny majątek. Dnia 5 maja 1426 roku w Medyce Piotr Włodkowiec z Charbinowi, podstoli sandomierski i starosta ruski zaświadczył, że Katarzyna małżonka Szymona z Ożańska sprzedała kawał gruntu i staw Maciejowi z Cieszacina. (Noblis Katherina, Consors Symonis de Oszczensco legitima, san mente...) Kilka lat później 19 listopada 1427 roku w Przemyślu starosta ruski potwierdził, że Jan z Ożańska i jego siostra Katarzyna wraz z synem Janem sprzedali wieś Ożańsko Maciejowi z Cieszacina za 177 grzywien. Obydwa powyższe dokumenty potwierdził również król Władysław Jagiełło w dniu 28 lutego 1428 roku. Sprawy Kupna Ożańska nie były jednak do końca uregulowane i ciągnęły się aż do 1460 roku. Po Macieju Cieszackim pierwszym dziedzicu tej wsi z rodu Cieszackich właścicielami byli Jakub i Aleksy. Właśnie ci dwaj szlachcice, występują w dokumencie z dnia 20 maja 1445 roku wystawionym w Rokietnicy. W tym dokumencie Jan z Rokietnicy oraz Jakub i Aleksy z Ożańska rozgraniczają swe dobra między wsiami Żurawice i Ożańsko. Wymienione zostają także przysiółki Szurowicze i Zarzeczce. Kolejnym dziedzicem majątku był Jakub syn Aleksego i Doroty. Tenże Jakub Cieszacki ze swym stryjem księdzem Jakubem spłacił w 1460 roku ostatecznie dawnych dziedziców Ożańska. W 1485 roku występuje w dokumentach jako podsędek sądu ziemskiego ziemi przemyskiej, a w 1496 roku był już sędzią ziemskim przemyskim. W ówczesnym państwie polskim był to bardzo ważny urząd. Jakub Cieszacki zmarł w 1507 roku, zostawiając syna Stanisława. W 1508 roku Ożansko należało do Stanisława Cieszyckiego. Również w 1515 roku wieś występuje jako własność Cieszackich. Kolejne losy wsi są trudne do ustalenia podobnie jak Cieszacina Małego i Wielkiego. Zapewne

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

te dobra ziemskie należały do któregoś z wielkich magnackich majątków ziemskich. W końcu XVIII wieku Ożańsk był niewielką miejscowością. Według spisu z 1785 roku mieszkało w nim 102 osoby. Na początku XIX wieku dziedzicami wsi byli Leopold Terlecki a następnie (po 1850) jego syn Marcei. W końcu XIX wieku dobra Ożańsk weszły w skład dóbr Witolda Czartoryskiego. Z opisu pochodzącego z końca XIX wieku dowiadujemy się, że „wieś leży u źródeł potoku, należy do parafii i urzędu pocztowego w Jarosławiu i ma 236 mieszkańców. Większość społeczności stanowią katolicy. Folwark liczy 252 morgi. We wsi nie ma szkoły, ale jest za ta kasa pożyczkowa posiadająca kapitał w wysokości 103 zł”. Według spisu powszechnego z 1921 roku w Ożańsku było 47 domów mieszkalnych. Ludność miejscowości wynosiła 298 osób, wszyscy byli katolikami.

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Pawłosiów:

Pawłosiów zwany dawniej Pawłowym Siołem należał do rycerzy ze Zgłobienia. Wieś istniała już na początku XV wieku. Jej nazwa wywodzi się przypuszczalnie od imienia jednego z pierwszych dziedziców. Niestety niewiele wiadomo o tych rycerzach. Miejscowość leży w pobliżu Jarosławia, który od 1387 roku należał do Jana z Tamowa. Jego najmłodszym synem był Spytek z Tarnowa Jarosławski, starosta generalny ruski i wojewoda sandomierski. Około 1407 roku Spytek ożenił się z Wichną córką Sędziwoja, a po jej śmierci z Sądochną ze Zgłobienia, która wniosła mu w posagu Pawłosiów. Ślub odbył się około 1415 roku i od tej pory Pawłowe Sioło należało już do Jarosławskich. Ze związku z Sądochną urodziło się trzech synów: Jan, Rafał i Spytek, którzy pisali się z Tarnowa i Jarosławia. Ich ojciec zmarł w 1434 lub 1435 roku, a po jego śmierci rodzina podzieliła się dobrami. Młodszy synowie Jan i Spytek objęli dobra jarosławskie w tym i Pawłowe Sioło. W owym czasie Jarosławscy borykali się z dużymi problemami finansowymi. Większość dokumentów jakie po sobie zostawili dotyczy pożyczek i kwestii ich oddania. Ich najmłodsza siostra Jadwiga nie mogła w tej sytuacji liczyć na duży posag, więc nie było chętnych kawalerów. W końcu wyszła za mąż za podstarzałego Ramsza z Cieszacina Wielkiego, rycerza bardzo oddanego rodzinie i określanego jako domownik rodu, ale stojącego niżej w hierarchii społecznej. Bracia jarosławscy tak jak ich przodkowie byli wiernymi sojusznikami domu jagiellońskiego. Nie zabrakło ich w otoczeniu króla Władysława III w czasie jego węgierskich rządów i wojen z Turkami (1440-1444). Gdy wyjeżdżali na Węgry, tylko Rafał miał trzech synów, następców. Najstarszy z braci Jan zmarł na Węgrzech w 1442 roku, pozostali zginęli pod Warną w 1444 roku. Synowie Rafała Jan, Spytek i Rafał, jedyni dziedzice Jarosławia i Pawłowego Sioła pozostali z problemami finansowymi i nieuregulowanymi kwestiami własności. W dobrach Jarosławskich nastąpił wówczas czas walk w łonie rodziny o schedę po stryju Spytku (jego starszy brat Jan nie był przewidziany na dziedzica Jarosławia). Najstarszy z synów Rafała - Jan, chciał przejąć dobra po stryju, ale przeszkadzała mu w tym jego babka Sądochna działająca w imieniu syna Spytka. Lata 1444 - 1451 to okres najazdów i pozwów sądowych. Na mocy ugody zawartej w 1451 roku, dobra Jarosławskie, ale bez Pawłowego Sioła objął czasowo Jan syn Rafała, który dał się poznać jako piniacz i człowiek bez wielkich talentów. Zarówno on, jak i jego potomkowie nie odegrali żadnej znaczącej roli w historii. Jako dobra rodzinne Pawłowe Sioło przeszło pod władzę Sądochny. Po jej śmierci wieś przejęli młodszy bracia Jana, Spytek i Rafał wnukowie Sądochny. I to właśnie ci dwaj rycerze „postawili swą rodzinę w rządzie najpierwszych w kraju”. Ostatecznie rządy w Jarosławiu i Pawłowym Siole objął Spytek Jarosławski (ur. ok. 1436 roku). Był to najbogatszy magnat na Rusi, doradca kolejnych królów. Wymienienie wszystkich jego tytułów i urzędów zajęłoby wiele miejsca. Warto tylko wspomnieć, że w 1506 roku król Aleksander mianował go wicesgerensem Królestwa Polskiego, czyli zarządcą państwa

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

w czasie wyjazdu króla na Litwę. Do jego licznych dóbr należało również Pawłowe Siolo. Wieś posiadała wówczas przywilej wójtostwa, a wójtami byli Łysakowscy. Mieli oni obowiązek państwa, czyli posiadali wójtostwo na prawie lennym i byli wasalami Jarosławskich. Łysakowscy mieli ten sam herb co Jarosławscy i byli rycerzami klientami Jarosławskich, którzy nadali im liczne dobra w okolicy. Z czasem Łysakowscy doszli do ważnych stanowisk w ziemi ruskiej, a jeden z nich Jan Łysakowski, został podstarościm lwowskim 1465 - 1467 r. i komornikiem granicznym przemyskim 1472 – 1484 r. Był też dziedzicem połowy wójtostwa w Wiszni i lennym posiadaczem wójtostwa w Pawłowym Siolu. Spytek Jarosławski mający kłopoty finansowe (tradycja rodu Jarosławskich) zwolnił Jana Łysakowskiego z obowiązków lennych, a nawet pożyczył od niego 2 000 grzywien pod zastaw dóbr jarosławskich. W 1470 roku król Kazimierz Jagiellończyk wydał dokument tworzący pierwszą w Polsce ordynację, czyli zespół dóbr, które nie podlegają podziałom. W skład dóbr weszło również Pawłowe Siolo. Dziedziczyć mogli tylko mężczyźni potomkowie Spytka lub jego brata Rafała. Jednak Spytek Jarosławski nie doczekał się męskich spadkobierców, miał tylko 2 córki - Magdalenę i Annę. Młodsza Anna wyszła za mąż za Jana Odrowąża ze Sprowy (ok. 1504) wojewodę ruskiego. W 1515 roku Spytek wyjednał u króla przekazanie swoich dóbr córkom, co jednocześnie znosiło ordynację jarosławską. Po jego śmierci w 1519 roku dobra Jarosławskie chciała przejąć Anna wraz z mężem Janem Odrowążem, ale roszczenia do nich wniósł Hieronim Tarnowski wnuk brata Spytka Rafała, powołując się na ustawę o ordynacji jarosławskiej. Sprawą zajął się sąd królewski, który przysądził Hieronimowi jedną trzecią dóbr. W tym czasie Pawłowe Siolo należało do większych osad w okolicy. Według danych na rok 1515 było tu 27 łanów ziemi uprawnej. Anna z Jarosławia miała z Janem Odrowążem syna Stanisława. Na mocy podziałów rodzinnych w 1544 roku Stanisław Odrowąż wziął dobra jarosławskie w tym i Pawłosiów. Odrowążowie wywodzili się z prastarego rodu sięgającego korzeniami początków państwa polskiego. Stanisław Odrowąż ze Sprowy był od 1540 roku wojewodą ruskim. Był też dziedzicem dóbr jarosławskich w tym Pawłosiowa, Wierzbnej i Tywoni. Miał dwie żony: Annę z Górki wojewodziankę poznańską, a po jej śmierci Annę księżną mazowiecką, ostatnią z rodu Piastów mazowieckich. Po ślubie z Anną zażądał posagu dla swej żony od króla Zygmunta Starego i królowej Bony, którzy przyjęli dobra mazowieckie. Gdy król i królowa odmówili, ten rozgniewany podburzył szlachtę, wywołując rozruchy w kraju zwane w historii wojną kokoszą. Stanisław Odrowąż zmarł w 1546 roku, zostawiając jedyną córkę Zofię wydaną za Tarnowskiego kasztelana wojnickiego, a następnie za Jana Kostkę wojewodę sandomierskiego. To właśnie z tych Kostków pochodził święty Stanisław. Już w połowie XVI wieku biskup przemyski Walenty Herbut chciał ufundować kolegium jezuickie w swojej diecezji. Kolegium miało mieć siedzibę we Lwowie albo Przemyślu. W tym zamiarze ubiegła go Zofia z Odrowążów, której spowiednikiem był wówczas sprzyjający jezuitom młody kanonik lwowski ksiądz Piotr Skarga. W mieście prywatnym jakim był Jarosław nie było łatwo założyć kolegium.

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Jednak Zofia dopięła swego i w 1571 roku utworzono tutaj pierwszą w regionie szkołę jezuicką. Właśnie z Jezuitami, zakonem powstałym w Hiszpanii na początku XVI wieku, wiąże się dalsza historia Pawłosiowa. Gdy w 1571 roku ufundowano kolegium, wśród pierwszych darowizn na rzecz zakonu znalazło się właśnie Pawłowe Sioło. Jednak oficjalne przejęcie majątku nastąpiło dnia 17 V 1574 roku wraz z przybyciem pierwszych zakonników. Od tej pory aż do kasaty zakonu, Pawłowe Sioło było obok Jarosławia głównym miejscem aktywności jezuitów z kolegium jezuickiego. W chwili przybycia zakonników w miejscowości był budynek administracyjny i obszerne zabudowania dworskie. Folwark w Pawłosiowie obejmował około 460 mórg ziemi ornej, 100 mórg łąk oraz 700 mórg lasu. Była to więc duża i bogata wieś. Przełom XVI i XVII wieku był czasem najazdów tatarskich. Zapewne wtedy jezuita postanowili wybudować we wsi swoją drugą siedzibę. Zakonnicy postawili obszerny dwór z dużą aulą, kaplicą i wieloma pokojami. Tutaj spędzano dni wolne oraz wakacje. Ze względu na bezpośrednie zagrożenie Jarosławia atakami Tatarów i Kozaków, dwór zakonny został otoczony wałem, ostrokołem a nad bezpieczeństwem czuwały dwie armatki. Z Pawłosiowem wiąże się również postać Piotra Skargi, który był spowiednikiem pani jarosławskiej jeszcze przed założeniem zakonu w Jarosławiu. W kilka lat później Skarga wyjechał do Rzymu i Wiednia, gdzie został jezuitą. Bywał później we dworze pawłosiowskim, a niektórzy badacze życia Skargi uważają (Wielewicki), że właśnie tu Skarga przygotował do druku swoje słynne „Kazania”. W 1622 roku kupcy tureccy przywlekli do Jarosławia zarazę i w związku z tym rektor Michał Majus przeniósł szkołę do Pawłosiowa. W tym czasie w Jarosławiu zmarło ponad 2 000 osób. W 1623 i 1624 nastąpiły kolejne najazdy tatarskie: „W całej Jarosławszczyźnie (...) nie było kościoła, którego by nie złupili lub nie spalili”. Wiele folwarków jezuickich poszło z dymem. Tatarzy szturmowali też Pawłosiów, ale dzięki wałom i armatom nie zdobyli go. Oprócz Jezuitów schroniło się tu wiele ludności cywilnej i okolicznych chłopów. Warownia w Pawłowym Siole odegrała więc bardzo ważną rolę w historii zakonu i okolicy. Ciężkie czasy przyszedł w czasie buntu Chmielnickiego, kiedy w 1649 roku Kozacy złupili Jarosław. W latach 1655-1656 miasto i okolice grabili Szwedzi a rok później bandy księcia Rakoczego. Gdy w III 1657 roku wojska Rakoczego odeszły z tych okolic, wybuchła zaraza, która dziesiątkowała ludność aż do XII 1657 roku. Szkoła została zamknięta do 1659 roku. Według danych za rok 1652 w Pawłosiowie było 20 osadników (kmienci), 30 zagrodników, 18 chałupników. W 1685 roku wieś liczyła 19 osadników, 30 zagrodników, 5 komorników. Dzięki rozbudowanej infrastrukturze i bliskości Jarosławia Pawłosiów odegrał bardzo ważną rolę w dziejach kolegium jarosławskiego. W czasie działań wojennych związanych z wojną północną Jarosław i okolice bardzo ucierpiały. W 1704 roku przybywał w Jarosławiu król szwedzki Karol XII. W kolejnych latach zaglądali tu często protestanccy Szwedzi, którzy szczególnie nienawidzili jezuitów. Trudno się więc dziwić, że i losy wsi jezuickich były ciężkie. Oprócz Szwedów w okolicy panoszyły się protestanckie wojska saskie, które żądały dużych kontrybucji

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

od jezuitów z Jarosławia. W rzeczywistości to dobra ziemskie płaciły kontrybucje, a więc dotknęło to także Pawłosiowa. Rok 1715 był ciężki dla Pawłosiowa, ponieważ „olbrzymi grad popsuł żniwa”, a w kraju trwała wojna domowa. Wobec wojny władze jezuickie podjęły decyzję o przeniesieniu części szkoły do Pawłosiowa. W styczniu i lutym 1716 roku oddział Sasów odbierał siłą podatki i łupił folwarki jezuickie w tym i Pawłosiów. W ślad za Sasami przybyły wojska polskie starosty Bogusławskiego, ale jak zapisano wtedy, mieszkańcy Pawłosiowa na wszelki wypadek „wystraszeni(...)uciekli w lasy”. Przez cały rok 1716 Sasi pobierali kontrybucje, a w 1717 roku nowe obciążenia nałożyli Rosjanie. W Małopolsce z powodu wojny panował głód. Tłumy ludzi z sandomierskiego i krakowskiego przybyły wtedy w okolice Jarosławia w poszukiwaniu żywności. W 1717 roku zapanował wreszcie pokój, ale kilkunastoletnia wojna zrujnowała kraj. Folwark pawłosiowski przedstawiał smutny widok. Również okoliczna szlachta była zrujnowana. Według kronik z tamtych czasów niejaki Aleksander Bojszewski najeżdżał dobrze zarządzane folwarki jezuickie w tym Pawłosiów. Oskarżano go o grabieże przed sądem, ale ten niewiele sobie z tego robił. Kolejne wyroki i grzywny nic nie dawały, dopiero gdy go schwytano, odsiedział pół roku w więzy. W 1720 r. niejaki Orzechowski wycinał „nieprawnie” lasy w Pawłosiowie i bił gajowych. Jezuiti mogli się w tej sprawie zwrócić do sądu, problem tkwił jednak w tym, że to sam Orzechowski był sędzią ziemskim przemyskim. Jesienią tego roku z powodu kolejnej zarazy kolegium z Jarosławia ponownie przeniosło się do Pawłosiowa. W szkole uczyła się w tym czasie najznamienitsza młodzież regionu: Lubomirscy, Ostrogscy. W 1735 roku wybuchła następna wojna domowa w Polsce. Tym razem konfederaci dzikowscy sprzymierzeńcy Stanisława Leszczyńskiego złupili dobra jezuickie. Rok później Rosjanie walczący z konfederatami zażądali nowych kontrybucji od zakonu. W 1736 roku zapisano: „W roku 1736 nowe egzakucye Moskwy, powódzie i nieurodzaj, przywiodły do rozpaczny utrapioną ludność, iż porzuciwszy osady jezuickie, rozpierchła się po lasach. Ci co pozostali, przymierali głodem, tłumy dzieci i starców obległo kolegium, wołając chleba, dawano im go i roznoszono po domach, ale głód wzmagał się, za głodem mór, zaraza (...)”. Dopiero w końcu 1736 roku nastął w Polsce pokój. Jednak już 10 lat później wybuchła zaraza bydła, w 1748 roku tereny spustoszyła szarańcza a w 1760 przyszła kolejna zaraza. W 1772 roku nastąpił I rozbiór Polski. Jarosław i okolice weszły w skład Cesarstwa Austrii. Rok później papież podpisał akt kasaty zakonu jezuitów. Dobra jezuickie przeszły na własność państwa austriackiego i zostały wystawione na sprzedaż. W końcu XVIII wieku Pawłosiów był największą miejscowością w tej okolicy. Według danych na rok 1785 liczył 276 mieszkańców w tym 13 dzieci. W XVIII wieku dobra Pawłosiów kupili od rządu Siemieńscy. Siemieńscy pochodzili z ziemi wiskiej w woj. Mazowieckim, osiedlili się z czasem na Rusi Czerwonej. Jedna z gałęzi tego rodu dnia 3 II 1779 roku otrzymała tytuł hrabiowski w Austrii. Właścicielem majątku został Zygmunt Siemieński a po nim dziedziczył Konstanty Siemieński - dziedzic Pawłosiowa i Tywoni, członek Stanów Galicyjskich i cesarski

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

szambelan. Konstanty ożenił się z Olimpią z hrabiów Lewickich i miał z nią syna Wilhelma Stanisława Józefa. Hrabia Konstanty Siemieński zmarł 11 IV 1866 roku. Jego syn i następca już w 1848 roku wstąpił do Gwardii Narodowej we Lwowie, gdzie początkowo był sierżantem, a potem komendantem szwadronu. We Lwowie udzielał się towarzysko, znany był z elegancji i wesołego trybu życia, nazywano go w towarzystwie „Wilusiem”. W 1856 roku poślubił Zofię Lewicką dziedziczkę ordynacji chorostkowskiej. Po ślubie przeniósł się z rodzinnego Pawłosiowa do Chorostkowa. Po śmierci teścia otrzymał od cesarza zezwolenie na dołączenie do swojego nazwiska członu „Lewicki”, dzięki czemu mógł dziedziczyć w ordynacji. Prawo do dziedziczenia w ordynacji posiadali tylko mężczyźni o tym samym nazwisku. Po śmierci ojca Wilhelm objął dobra w powiecie jarosławskim: Pawłosiów, Tywonię i wiele innych. Za czasów Siemieńskich powstał w Pawłosiowie pałac, zapewne w wyniku przebudowania dawnej posiadłości jezuitów. W 1871 roku Wilhelm Siemieński-Lewicki rozpoczął działalność polityczną, zostając posłem do Sejmu Krajowego. Był dziedzicem ogromnej fortuny, którą stale powiększał. W Pawłosiowie odziedziczył klasycystyczny pałac ze zbiorami sztuki i biblioteką. W 1915 roku zbiory zostały zniszczone w czasie działań wojennych. Wilhelm odgrywał ważną rolę w środowisku ziemiańskim wschodniej Galicji. Był członkiem wielu instytucji i stowarzyszeń, w 1880 roku podejmował cesarza we Lwowie. W Pawłosiowie hodował konie rasy angielskiej, które sprowadzał z Moraw i sprzedawał we wschodniej Galicji. W swych majątkach posiadał również konie paradne, kupowane głównie przez Niemców. Za osiągnięcia w dziedzinie hodowli koni był wielokrotnie nagradzany w Polsce i za granicą. Zmarł 17 VIII 1901 roku w Chorostkowie. Z małżeństwa z Lewicką Wilhelm miał syna Stanisława Kostkę (1864-1918) ordynata chorostkowskiego i następcę w Pawłosiowie. Stanisław Siemieński-Lewicki był od 1890 roku szambelanem cesarskim, kawalerem maltańskim i członkiem Rady Powiatu jarosławskiego. Ożenił się z Zofią z hr. Tarnowskich herbu Leliwa z Dzikowa i Tarnobrzega. Ślub odbył się 15 II 1890 we Lwowie. Najstarszym synem Stanisława był Jan Stanisław urodzony 17 VIII 1893 roku w Pawłosiowie, który po śmierci ojca w 1918 roku objął dobra pawłosiowskie. Według opisu wsi z końca XIX wieku „Pawłosiów wraz z Mokrą leżał w okolicy równej i urodzajnej. W okolicy dużo było w tym czasie lasów szpilkowych oraz staw, wokół którego leżały zobowiązania folwarczne. We wsi znajdowała się szkoła ludowa i kasa pożyczkowa z kapitałem 438 zł. Wieś liczyła 172 domy i 1057 mieszkańców (535 mężczyzn i 523 kobiety). Pod względem religijnym większość 975 osób stanowili katolicy. Mieszkało tu również 55 grekokatolików i 27 Żydów. Pod względem narodowościowym było 1027 Polaków, 26 Rusinów i 2 Niemców”. Podczas I wojny światowej Pawłosiów był miejscem walk. W V 1915 roku w trakcie bitwy został w znacznym stopniu zniszczony pałac. W 1921 roku wieś liczyła 346 domów mieszkalnych. Liczba ludności wynosiła 2 079 osób, w tym 2 050 katolików, 13 grekokatolików, 1 osoba innego wyznania chrześcijańskiego a 15 osób podało wiarę mojżeszową. Skład narodowościowy był podobny. Większość społeczności uważała się

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

za Polaków. Tylko 2 osoby podało się za Rusinów, 8 za Żydów a 1 podała inną narodowość. W okresie międzywojennym Pawłosiów był dużą osadą stanowiącą lokalny ośrodek usług i handlu. Akuszerkami w tej miejscowości były J. Cicha, A. Kurpiel oraz A. Światałowska, cieślami Jakub Marcińczyk, Walenty Wacnik, Jan Rusinek i J. Tomkiewicz. We wsi miała swój oddział Kasa Stefczyka. Kowalami byli Władysław Opiela, Michał Orzech, Stanisław Gdula, Stanisław Maciąga, krawcami Stanisław Fudali, Jan Wojciechowski, Władysław Cukierda, murarzami Józef Fołta i Adolf Kucab. Sklepy posiadali T. Rząsa, Cycak, Kłopot, Stanowski, Matwijów. Stolarzem był Jamrozik a szewcami Stanisław Cichy, Józef Kurpiel i Stachowicz. Zakład ślusarski posiadał J. Trojnar natomiast sklepy z artykułami tytoniowymi, prowadzili A. Fudali, J. Kopkowicz i J. Woźniak i Cycak. W 1918 roku Jan Stanisław Siemieńki-Lewicki objął dobra pawłosiowskie (277 ha) i ożenił się w 1919 roku z Natalią Tyszkiewicz. Jan Stanisław dziedziczył majątek do końca II wojny światowej. Po wojnie wyjechał do Kanady, gdzie zmarł 03 IX 1971 roku w Montrealu. Według Księgi Adresowej Polski z 1929 roku drugim właścicielem ziemskim w Pawłosiowie był niejaki Jan Aresie. Był to zapewne dzierżawca użytkujący folwarki Pawłosiów i Konstanyńówka liczące w sumie 332 ha.

Szczytno:

Pierwsze pisane wzmianki o tej wsi pochodzą z drugiej połowy XV wieku. Szczytnę założyli zapewne Jarosławscy na własnych ziemiach rodowych i nadali ją swoim wasalom Łysakowskim. Łysakowscy zostali sprowadzeni na te tereny przez Jarosławskich w ramach akcji osiedlania zaprzyjaźnionych rycerzy. Dzięki protekcji Jarosławskich, Łysakowscy stali się bardzo zamożnym rodem, który lepiej radził sobie finansowo, niż ich protektorzy. Posiadali wójtostwo lenne w Pawłosiowie, Szczytnę i Manasterz oraz kamienice w Krakowie. Rodzina odgrywała ważną rolę na dworze Jarosławskich. Jan Łysakowski przyłożył swoją pieczęć herbową przy dokumencie ugody rodziny Jarosławskich z 1437 roku. Syn Jana Łysakowskiego również Jan był komornikiem granicznym przemyskim. Spłacając brata, został kolejnym dziedzicem wsi w 1462 roku. W tym samym roku dnia 21 stycznia nadano Szczytnę prawo niemieckie. Oznaczało to, że wieś została od nowa wytyczona, powstała sądownicza ława wiejska a mieszkańcy płacili czynsz pieniężny, a nie daniny w naturze. Łysakowscy wchodzili w związki małżeńskie z Cieszackimi, innym rodem z otoczenia Jarosławskich (również sprowadzonym tu przez nich). W końcu XV wieku doszli do takiej pozycji, że udzielali pożyczek mającym problemy finansowe Jarosławskim. Ostatecznie Spytek Jarosławski spłacił Łysakowskich i odkupił od nich wieś Szczytnę włączając ją do dóbr jarosławskich. Problemy Jarosławskich nie skończyły się jednak na tym. Jeden z nich Rafał pożyczyciel od Andrzeja z Żurowicy pewną sumę pieniędzy w 1502 roku. Transakcję zabezpieczono zastawem na wsi Szczytna. Na początku XVI wieku żona Spytki z Jarosławia przy wyniesieniu probostwa do godności kolegiaty nadała Szczytną probostwu. W końcu XVI wieku wieś była dzierżawiona

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

z ramienia probostwa przez Melchiora doktora z Jarosławia i liczyła 5 i pół łana ziemi. Przez kolejne lata Szczytna pozostawała niewielką miejscowością należącą do probostwa jarosławskiego. Według danych z 1785 roku wieś zamieszkiwało zaledwie 43 osoby. W opisie wsi z końca XIX wieku znajdujemy: „Szczytna leży w urodzajnej równinie, składa się z 34 domów i 188 mieszkańców (176 katolików, 5 grekokatolików, 9 Żydów)”. Folwark należał nadal do probostwa jarosławskiego. We wsi była karczma, a obszar wsi wynosił 148 mórg ziemi. W 1921 roku w Szczytnej było 55 domów i 324 mieszkańców. Większość społeczności stanowili katolicy, tylko 8 osób było wyznania grekokatolickiego. Według danych ze spisu powszechnego, we wsi nie było już folwarku, nie informuje o nim również Księga Adresowa Polski z 1929 roku.

Tywonia:

Tywonia powstała jeszcze przed objęciem tych ziem przez Tarnowskich, a więc przed 1387 rokiem. Może na to wskazywać również nazwa wsi, która prawdopodobnie bierze początek od słowa „tywun” oznaczającego kiedyś naczelnika wsi. Dnia 27 XI 1387 roku królowa Jadwiga nadała dobra jarosławskie, w tym wieś Tywne, Janowi Tamowskiemu. Gdy Tamowscy obejmowali dobra Jarosławia, ziemie te były zamieszkane głównie przez ludność ruską. Aby utworzyć ośrodki przyjazne nowej władzy, Tarnowscy na szeroką skalę osadzali w okolicach Jarosławia przyjaznych sobie rycerzy, którzy często byli ich późniejszymi wasalami. W Tywoni Tamawscy osadzali początkowo jakiegoś niemieckiego rycerza, gdyż znany jest on z zapisków sądowych z 1442 roku jako Geralth de Tywunyha, czyli Gerald z Tywoni. Ale już w 1448 i 1450 roku Tywonia (Tywunya) wymieniana jest wśród włości Jana z Jarosławia. Niedługo później Tamowscy-Jarosławscy osadzili w tej wsi niejakiego Jana Bobolę, swojego krewnego pochodzącego z obecnego powiatu buskiego w świętokrzyskim. Jan Bobola bywał w otoczeniu Spytka Jarosławskiego, o czym świadczą liczne dokumenty z tamtych czasów. Był nawet podwojewodą zamku jarosławskiego. W dokumencie sądowym z grodu przemyskiego z 8 VIII 1486 roku występują Jan z Tywoni Bobola oraz Jakub Cieszacki podsędek przemyski. W końcu XV wieku Tywonia należała do dóbr Jarosławskich, jej dziedzicem był Spyttek Jarosławski. Kolejne losy miejscowości są więc podobne do innych wsi rodu Jarosławskich. Po śmierci Spytka w 1519 roku dziedzicem została Anna córka Spytka, żona Stanisława Odrowąża, a następnie ich syn Stanisław Odrowąż wojewoda podolski i kasztelan lwowski. Ze związku z księżniczką Anną Mazowiecką urodziła się Zofia poślubiona Janowi Kostce. To właśnie ona była kolejną dziedziczką. Następnie wieś przeszła na córkę Zofii Annę, żonę Aleksandra Ostrońskiego. Tywonia w XVI wieku była dzierzawiona różnym pomniejszych rodów szlacheckim, ale cały czas stanowiła własność dziedziców Jarosławia. Wieś występuje w składzie Villa ad Jarosławianin w spisie podatkowym w 1589 roku. Liczyła wtedy 4 i pół łana ziemi i była tenutą (dzierzawą) Zofii Karniowskiej. Wdowa po Ostrońskim Anna, z rodu

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Kostków, miała siostrę Katarzynę. Dnia 6 VII 1594 roku Anna spłaciła siostrę, zostawszy jedyną "panią na Jarosławiu". Od tej pory mogła swobodnie dysponować majątkiem. W tym samym roku Anna Ostrogska przekazała zakonowi jezuitów folwark Tywonia. Wieś aż do 1773 roku należała do dóbr jezuickich, których głównym ośrodkiem był Pawłosiów. Niestety niewiele wiadomo o tej wsi w tym okresie. Badacze dziejów zakonu w Jarosławiu skupiali się głównie na dziejach Pawłosiowa o Tywoni wspominając sporadycznie. Można tylko przypuszczać, że folwark był wielokrotnie niszczone podczas licznych wojen i zamieszek w XVII i XVIII wieku. Wiadomo też, że w szkole jezuickiej w drugiej połowie XVII wieku rozwinął się kult błogosławionego Stanisława Kostki krewnego fundatorki. Co roku setki wiernych pielgrzymowało do kaplicy błogosławionego położonej na polach Tywoni. W XVII wieku kaplica stała a dobra ziemskie zakonu zostały sprzedane Siemieńskim. Od 1777 roku aż do 1944 folwarkiem w Tywoni zarządzali Siemieńscy. Folwark zajmował 282 morgi ziemi a glebę w Tywoni określono jako wyjątkowo urodzajną. Według opisu wsi z 1892 roku „Tywonia leży w okolicy pagórkowatej. We wsi było w tym czasie 36 domów i 231 mieszkańców, 203 katolików, 20 grekokatolików i 8 Żydów”. W 1921 roku w Tywoni było 58 domów i mieszkało w niej 343 osoby. Większość mieszkańców stanowili katolicy. Tylko 6 osób podało wiarę mojżeszową. We wsi istniała kasa pożyczkowa z kapitałem w wysokości 168 zł.

Wierzbna:

Początki tej wsi sięgają XIV wieku. Osadę założono zapewne za czasów Kazimierza Wielkiego lub Kazimierza Opolczyka. Była to wieś królewska należąca do dóbr jarosławskich. Gdy Jadwiga Andegaweńska została królową Polski, włączyła Ruś Czerwoną do Polski jako swoje wiano. Dnia 27 XI 1387 roku królowa Jadwiga nadała Janowi z Tarnowa dobra jarosławskie. Wśród licznych wsi, jakie wymienia ten dokument znalazła się też osada Wirbna. Takim więc sposobem wieś królewska przeszła na własność Tarnowskich. Kolejnym dziedzicem był syn zmarłego w 1409 Jana z Tarnowa, Spytek z Jarosławia. Spytek zmarł w 1434 lub 1435 roku a dobra jarosławskie w tym Jarosław i Wierzbna objęli jego młodsi synowie Jan i Spytek. Jarosławscy borykali się z problemami finansowymi i zapewne w związku z tym w 1439 roku wydzierżawili wieś niejakiemu Abrahamowi z Gromnika. Dokumenty sądowe zapisują jej nazwę jako Vyrszbna lub Virbna. W 1444 roku dziedzice wsi polegli w słynnej bitwie pod Warną a o dobra jarosławskie ciągnął się przez lata spór w łonie rodziny Tamowskich – Jarosławskich. Dopiero w 1451 roku zawarto ugodę i dobra jarosławskie przejęli Spytek i Rafał, synowie Rafała Tamowskiego – Jarosławskiego. Bracia początkowo wspólnie dziedziczyli w tej wsi. Utworzono wówczas w Wierzbnej przywilej wójtostwa, z którego dochody przekazano jednemu z jarosławskich kościołów. Z czasem dobrami jarosławskimi zarządzał już tylko Spytek Jarosławski. Młodsza z córek Spytka Anna wyszła za mąż (około 1504 roku) za Jana Odrowąża ze Sprowy. W 1519 roku właśnie Anna Odrowąż została dziedziczką wsi. Następnie

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

miejscość przeszła wraz z dobrami jarosławskimi na rzecz jej syna Stanisława Odrowąża, wojewody ruskiego. Wierzbna występuje w spisie podatkowym z 1589 roku w składzie dóbr Jarosław i liczyła w tym czasie 7 i pół łana ziemi uprawnej. Na mocy podziałów rodzinnych w 1544 roku Stanisław Odrowąż wziął dobra jarosławskie w tym i Wierzbnę. Ożenił się z Katarzyną Górką, a po jej śmierci z Anną, ostatnią księżniczką mazowiecką. Stanisław Odrowąż zmarł w 1546 roku zostawiając jedyną córkę Zofię wydaną za Tarnowskiego-kasztelana wojnickiego, a następnie za Jana Kostkę- wojewodę sandomierskiego. Z tego małżeństwa urodziły się dwie córki Anna i Katarzyna. Anna z Kostków wyszła za mąż za prawosławnego księcia Ostrońskiego wojewodę wołyńskiego, a po wczesnej śmierci męża była już do końca życia wdową. Dała się poznać jako dobra administratorka. Handlując zbożem na dużą skalę, przyczyniła się do wzrostu zamożności miasta. Zapewne dbała również o wsie okoliczne. W latach 1607 – 1610 włączyła się do słynnej wojny z „Diabłem” Stadnickim z Łańcuta walnie, przyczyniając się do zwycięstwa. To właśnie jej sługa zabił Stadnickiego w sierpniu 1610 roku. Anna utrzymywała duży dwór i zawsze chodziła ubrana na czarno. Za zezwoleniem papieskim miała dwóch jezuickich kapelanów na swoim dworze. Przypuszcza się, że jej uległość wobec zakonu i kościoła miała swe korzenie w młodości. Anna nie została zakonnica, jak chciała tego matka i miała z tego powodu całe życie wyrzuty sumienia. Nie udało jej się również przekonać męża schizmatyka do zmiany wiary. Postawiła za to wiele kościołów, którym dawała uposażenie. W testamencie przeznaczyła 20 000 złotych na pobożne cele. Zmarła 30 XI 1635 roku. Ciało pochowano w jezuickim kościele św. Jana w Jarosławiu w alabastrowym sarkofagu. Jej grób został później zniszczony po kasacie zakonu jezuitów. Anna z Kostków Ostrońska pozostawiła trzy córki Zofię, Annę, Katarzynę, które wyszły za mąż kolejno za Stanisława Lubomirskiego, Jana Chodkiewicza (słynnego Hetmana) i Tomasza Zamoyskiego. Dobra jarosławskie zostały dokładnie podzielone między te trzy rody. Kolejne lata to okres rządów wielkich rodów magnackich, trudno określić, który z nich dziedziczył w tej wsi. W końcu XVII wieku zapewne była to Marysieńka, żona króla Jana III wdowa po Zamoyskim. Na początku XVIII wieku dobrami jarosławskimi zarządzali Lubomirscy. Od Lubomirskich majątek drogą wiana przeszedł na Sieniawskich. W 1731 roku w kościele reformatów w Warszawie odbył się ślub, o którym głośno było w Polsce. Za mąż wychodziła Maria Zofia Sieniawska wdowa po Stanisławie Denhoffie wojewodzie połockim. Była to najbogatsza wdowa w Polsce, spadkobierczyni bajecznej fortuny w tym i dóbr jarosławskich. Jej mężem został książę August Aleksander Czartoryski, którego rodzina pochodziła z dawnych książąt litewskich. Książę Czartoryski zdobył rękę Sieniawskiej dzięki udanemu pojedynkowi na pistolety z rywalem Potockim. Poprzez ten ślub Wierzbna i setki innych wsi przeszły na własność Czartoryskich. Z tego związku w 1734 roku urodził się książę Adam spadkobierca fortuny, pisarz i krytyk literacki, członek Komisji Edukacji Narodowej. Jego syn również Adam, był jedną z najważniejszych postaci historii Polski okresu zaborów. Uważano

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

go za niekoronowanego króla Polski. Za swe zasługi dla ojczyzny został wprowadzony na karty literatury Polskiej przez Słowackiego w „Kordianie” oraz Wyspiańskiego w „Weselu”. Zmarł 15 lipca 1861 roku w Montfermeil pod Paryżem. Pochowany został na Polskim cmentarzu w Montmorency. W sierpniu 1865 trumny ze szczątkami księcia oraz jego żony (zmarłej w 1864 roku) przewieziono do Sieniawy gdzie zostały złożone w rodzinnym grobowcu. Synem Adama Czartoryskiego był urodzony w 1828 roku w Dreźnie książę Jerzy Konstanty. To właśnie on był kolejnym dziedzicem Wierzbnej. Książę Jerzy Konstanty zmarł w Wiedniu w 1912 roku. Wierzbna w XVIII i XIX wieku należała do ogromnej fortuny Czartoryskich. W końcu XVIII wieku była jedna z mniejszych wsi w okolicy. Spis ludności z 1785 roku informuje, że mieszkało w niej 91 osób w tym 4 dzieci. Według opisu Wierzbnej z końca XIX wieku „wieś leżała przy gościńcu na Przeworsk a przez wieś przebiegał tor kolejowy. Folwark w tej wsi liczył 757 mórg (wraz z Wandówką). Wieś liczyła 62 domy i 369 mieszkańców”. W 1921 roku w Wierzbnej było 108 domów i mieszkało tu 640 osób (599 katolików, 33 grekokatolików, 8 Żydów). Przed II wojną światową kołodziejem w tej wsi był J. Macierzanka, wyrobem koszyków trudnił się Kwieciński. Kowalami byli M. Fudali, P. Mielniczyk, i J. Szczepański. Zakład szewski posiadał P. Piśko a sklepy z artykułami tytoniowymi J. Krajnik i W. Walankiewicz. Po księciu Jerzym Konstantym kolejnym dziedzicem wsi został książę Witold Czartoryski (ur. 10.02.1864 w Wienhaus). Witold był członkiem rady stanu w powiecie jarosławskim. W 1889 roku zaślubił Jadwigę z hrabiów Dzieduszyckich. Czartoryscy dochowali się czworga dzieci: Marii (1890), Anny (1891), Kazimierza i Jerzego (ur. 1894). Folwark Wierzbna liczył wówczas 225 ha. Książę Witold wnuk słynnego Adama Czartoryskiego dziedziczył w tej wsi aż do 1944 roku. W tymże roku reforma rolna objęła ten majątek. Książę Witold zmarł 06 IX 1945 roku w Makowie Podhalańskim.

Znaki i symbole

Znakami i symbolami Gminy Pawłosiów są herb, flaga, banner, flaga stolikowa (proporczyk) oraz pieczęcie, które ustanowione zostały uchwałą nr XXXVI/191/2017 Rady Gminy Pawłosiów z dnia 30 maja 2017 r.

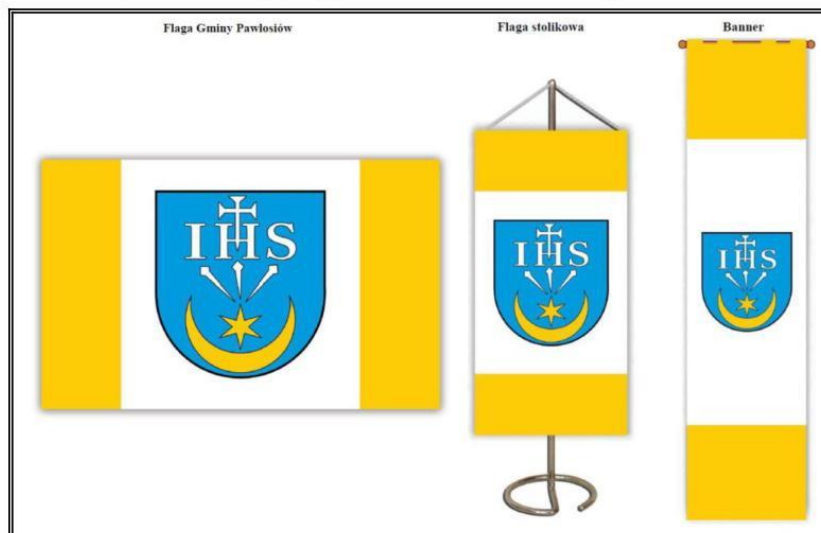
Herb Gminy Pawłosiów przedstawia, na tarczy hiszpańskiej, w błękitnym polu srebrny Chrystogram IHS z krzyżem łapowym wychodzącym ze środkowej litery „H”, pod którą znajdują się trzy srebrne gwoździe, oraz w podstawie tarczy godło herbu Leliwa, tj. sześciopromienna, złota gwiazda złota nad takimż księżycem. Srebrny Chrystogram IHS wychodzący ze środkowej litery „H”, pod którą znajdują się trzy srebrne gwoździe symbolizuje uszczerbione godło herbu Towarzystwa Jezusowego. W 1574 roku Zofia z Odrowążów primo voto Tarnowska (herb Leliwa), secundo voto Kostkowa (herb Dąbrowa), darowała Pawłowe Sioło Towarzystwu Jezusowemu. Zakon prowadzący kolegium jezuickie w Jarosławiu był właścicielem dóbr pawłosiowskich aż do kasaty zakonu. Sześciopromienna gwiazda nad

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

takimż księżycem to godło herbu Leliwa nawiązujące do faktu, że pierwszymi znanymi dziedzicami tych ziem od schyłku XIV w. aż do przejęcia tych dóbr przez jezuitów byli Leliwici Jarosławscy, stanowiący boczną gałąź Tamowskich. Błękitne pole tarczy nawiązuje natomiast do herbu szlacheckiego Leliwa.

Rysunek 3. Herb Gminy PawłosiówŹródło: <http://www.gminapawlosiow.pl/>

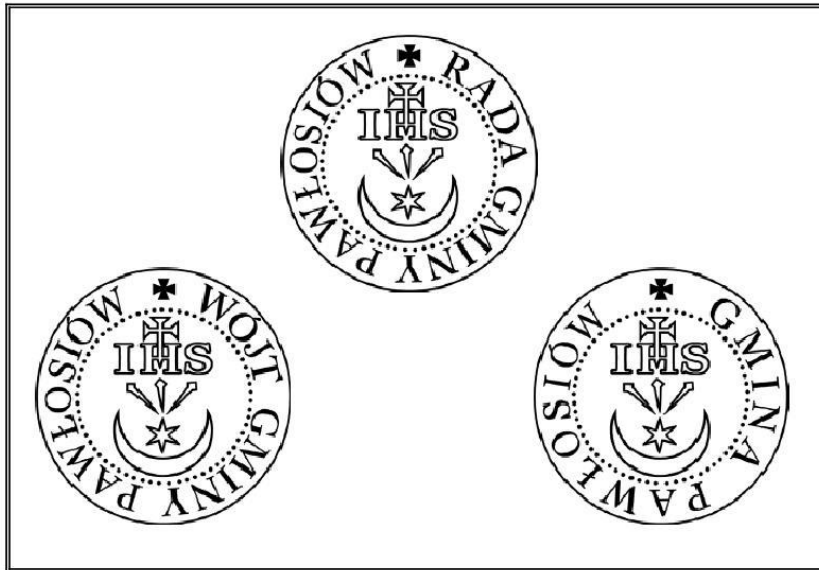
Flagę Gminy Pawłosiów stanowi prostokątny poziomy płat sukna z pionowym układem pasów: złotym (żółtym), srebrnym (białym) i złotym (żółtym) z centralnie umieszczonym herbem Gminy. Analogicznie utworzone zostały banner i flaga stolikowa, z tą różnicą, że posiadają one pionowy układ powyższych pasów oraz inne proporcje.

Rysunek 4. Flaga, flaga stolikowa i banner Gminy PawłosiówŹródło: <http://www.gminapawlosiow.pl/>

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Pieczone Gminy Pawłosiów mają okrągły kształt i średnicę 36 mm. W otoku posiadają majuskulny napis dla odpowiedniej pieczęci gminnej, wójtowskiej i radzieckiej³ tj. GMINA PAWŁOSIÓW, WÓJT GMINY PAWŁOSIÓW oraz RADA GMINY PAWŁOSIÓW. Ponadto na godzinie 12 umieszczony jest krzyż kawalerski w nawiązaniu do przerywników używanych tradycyjnie na pieczęciach staropolskich. W środku pieczęci znajduje się natomiast wewnętrzne perełkowe koło, w które wpisane jest konturowe godło herbu Gminy.

Rysunek 5. Pieczęcie Gminy Pawłosiów (od lewej: wójtowska, gminna i radziecka)

Źródło: <http://www.gminapawlosiow.pl/>

5.2.2. Krajobraz kulturowy

Środowisko kulturowe Gminy Pawłosiów determinowane jest występowaniem na jej terenie: zabytków archeologicznych, zabytków architektury, założeń parkowych, urbanistycznych i ruralistycznych oraz wartości niematerialnych, do których zaliczyć można krajobraz oraz kulturę ludową. Warto podkreślić, że zachowane zasoby dziedzictwa kulturowego gminy stanowią wartości podlegające ochronie prawnej i pozwalają tym samym na wyodrębnienie obszarów o istotnych walorach środowiska kulturowego. Ochrona dóbr kultury materialnej i niematerialnej jest celem polityki przestrzennej, a kształtowanie środowiska kulturowego wpływa na rozwój pozostałych dziedzin regionu, takich, jak: turystyka, rekreacja, rolnictwo, osadnictwo czy leśnictwo.

³ Według Słownika języka polskiego (PWN): „radziecki” / „radziecka”/„radzieckie” - odnoszący się do radnego, rajcy rady zwłaszcza rady miasta lub gminy. Określenie „radziecki” w odniesieniu do Związku Sowieckiego użył po raz pierwszy w 1934 roku sowietolog Wiktor Sukiennicki. Słowo to jednak było powszechnie używane w Polsce w dawnych wiekach, czego przykłady znajdujemy choćby w Encyklopedii Staropolskiej Zygmunta Glogera z 1900-1903 r.

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Instytucje kultury oraz kluby, organizacje i stowarzyszenia

Główną instytucją kultury działającą na obszarze gminy jest Gminny Ośrodek Kultury w Pawłosiowie. Celem ośrodka jest stworzenie jak najlepszych warunków do wszechstronnego rozwoju mieszkańców i kształtującą nawyki w sferze kulturalnej i patriotycznej. Podstawowym celem jego działania jest natomiast prowadzenie wielokierunkowej działalności rozwijającej i zaspokajającej potrzeby kulturalne mieszkańców gminy Pawłosiów, upowszechnianie i promocja kultury w gminie oraz promowanie swych osiągnięć na zewnątrz.

Na terenie gminy działa również Gminna Biblioteka Publiczna w Pawłosiowie, której podstawowym zadaniem Biblioteki jest gromadzenie, opracowywanie, przechowywanie i ochrona materiałów bibliotecznych, udostępnianie zbiorów, obsługa użytkowników biblioteki, prowadzenie działalności informacyjno-bibliograficznej, promocja czytelnictwa i biblioteki poprzez działalność kulturalno-oświatową. Posiada ona swoje filie w Cieszacinie Wielkim i Wierzbnej.

Księgozbiór Gminnej Biblioteki Publicznej w Pawłosiowie, na koniec roku 2021, wyniósł 21 738 egzemplarzy, w tym:

- w Pawłosiowie: 7 623 woluminy,
- w Cieszacinie Wielkim: 6 473 woluminy,
- w Wierzbnej: 7 642 woluminy.

Oprócz działalności statutowej powyższe instytucje są organizatorami lub współorganizatorami wielu różnego rodzaju imprez i wydarzeń kulturowych dla mieszkańców gminy w każdym wieku. Sztandarowymi imprezami są m.in. Regionalny Przegląd Kołęd i Pastorałek pogranicza nadsańskiego oraz Regionalny Przegląd Kapel Ludowych. Do pozostałych imprez należą m.in. dni Gminy Pawłosiów, dożynki gminne, konkurs ozdób bożonarodzeniowych, konkurs ozdób wielkanocnych czy święto lotników.

Gminny Ośrodek Kultury w Pawłosiowie, w sposób szczególny przyczynia się do podtrzymywania tradycji i obyczajów od lat panujących w regionie, poprzez czynne wsparcie aktywnie działających zespołów ludowych takich jak m.in. Zespół Folklorystyczny „Pawłosiowianie” czy Zespół Pieśni Biesiadnej „Wierzbianie”. Przy ośrodku działa także kapela ludowa „Swojaki”, grająca stare, zapomniane melodie Podkarpacia.

Życie kulturalne prowadzone jest również przez niektóre kluby, organizacje pozarządowe i stowarzyszenia działające na terenie gminy, do których należą m.in. ochotnicze straże pożarne czy koła gospodyń wiejskich.

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Pozostałą bazę materialną działalności kulturalnej gminy tworzą wiejskie domy kultury oraz świetlice, które zlokalizowane są w każdej miejscowości, ale nie wszędzie prowadzą działalność. Stanowią jedynie bazę lokalową udostępnianą na organizowanie wszelkiego rodzaju imprez.

Środowisko przyrodnicze i ukształtowanie terenu

Krajobraz kulturowy determinowany jest poniekąd również przez środowisko naturalne i występujące na danym obszarze tereny i obiekty podlegające ochronie. Środowisko florystyczne gminy jest dość urozmaicone, głównymi jego elementami są użytki rolne, zbiorowiska łąkowe oraz lasy i zbiorowiska wodne związane z podmokłymi łąkami. Formami ochrony przyrody w granicach gminy są natomiast pomniki przyrody.

Lasy występują w dwóch skupiskach: w południowej części gminy (między wsiami Pawłosiów i Cieszacin Wielki) oraz w południowo-wschodniej części (poniżej wsi Kidałowice). Są to przede wszystkim lasy mieszane wyżynne, a na siedliskach bardziej wilgotnych - las świeży wyżynny.

Obszar gminy Pawłosiów leży w dorzeczu Sanu, wzdłuż którego ukształtowało się szerokie obniżenie tworzące mezoregion nazywany Doliną Dolnego Sanu. Głównymi ciekami wodnymi są potoki: Szewnia i Miła (lewobrzeżne dopływy Sanu) oraz Serwatówka (dopływ Mlecзки). Rzeźba terenu gminy przedstawia pagórkowaty krajobraz ze wsiami zlokalizowanymi w dolinach, w bezpośredniej bliskości cieków wodnych i wzniesieniami o łagodnych stokach podzielonych nieregularną szachownicą pól, z nielicznymi śródpolnymi zadrzewieniami.

Historyczne układy przestrzenne i zabudowa

Pod względem typu osadnictwa wiejskiego, wg podziału M. Kiełczewskiej-Zaleskiej, na obszarze gminy dominuje sieć dużych wsi, powyżej 100 domów mieszkalnych, o układzie podłużnym: dolinno-rzędowym. Według podziału H. Szulc, na przeważającym obszarze gminy głównym typem morfogenetycznym osadnictwa wiejskiego są łańcuchówki.⁴ Na uwagę zasługuje historyczna zabudowa wsi tj. wydłużony lub nieregularny kształt parceli budowlanych w ich centrach, z krótszym bokiem przytykającym do drogi oraz rozplanowanie gospodarstwa z zabudowaniami w części frontowej (najbliższej drogi), znajdującymi się za nimi ogrodami użytkowymi i sadami oraz polami ornymi w głębi.

Do cenniejszych założeń przestrzennych znajdujących się na obszarze gminy należą pozostałości założeń dworskich zlokalizowane przeważnie na niewielkich, eksponowanych w przestrzeni wyniosłościach, w otoczeniu parków oraz nielicznej już zabudowy gospodarczej.

⁴ <https://www.igipz.pan.pl/>

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Zasoby kulturowe wzbogacają zabytkowe kapliczki, najczęściej murowane oraz nieliczne cmentarze.

Zagrożeniem dla tych układów jest m.in. rozwój współczesnej zabudowy mieszkaniowej i usługowej, jak również przekształcenia układów drogowych, powodujące sukcesywny zanik czytelności zabytkowych układów przestrzennych ważnych dla zachowania tradycyjnego charakteru krajobrazu, jak i również walorów widokowo-kompozycyjnych historycznych jednostek osadniczych.

Miejsca pamięci

Na uwagę zasługują również miejsca pamięci upamiętniające ważne postacie i wydarzenia. Na terenie gminy takimi miejscami są m.in. pomniki, obeliski, krzyże oraz tablice pamiątkowe. Do najważniejszych należy m.in.

- pomnik rozstrzelanych mieszkańców Pawłosiowa – w miejscowości Pawłosiów,
- pomnik żołnierzy poległych w walce o niepodległość w 1918 r. – w miejscowości Pawłosiów,
- pomnik żołnierzy poległych w walce o niepodległość w 1918 r. – w miejscowości Kidałowice,
- tablice pamięci mieszkańców gminy Pawłosiów rozstrzelanych w Katyniu i Miednoje – w miejscowości Pawłosiów i w miejscowości Cieszacin Wielki,
- grób gen. Wiktora Jarosza – Kamionki bohatera walk o niepodległość w 1918 r. – w miejscowości Wierzbna (cmentarz).

Rysunek 6. Pomnik w Kidałowicach oraz tablica pamiątkowa

Źródło: <https://www.jaroslowski.pl/>

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

5.2.3. Zabytki nieruchome

Na terenie gminy Pawłosiów występują zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków oraz ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków i gminnej ewidencji zabytków. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Pawłosiów przedstawiono w załączniku nr 1 do niniejszego Programu.

5.2.4. Zabytki ruchome

Rejestr zabytków ruchomych prowadzony jest przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

Do rejestru nie są wpisywane obiekty wpisane do inwentarza muzeum lub wchodzące w skład narodowego zasobu bibliotecznego. Zasoby muzealne i archiwalne chronione są na podstawie odrębnych przepisów.

Na terenie gminy Pawłosiów nie ma zabytków ruchomych objętych wpisem do rejestru zabytków ani włączonych do wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków. Do cenniejszych obiektów zaliczyć należy natomiast zabytkowe wyposażenie kościołów i obiektów sakralnych.

5.2.5. Zabytki archeologiczne

Zabytkiem archeologicznym jest zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem. Stanowiska archeologiczne to materialne ślady działalności ludzi. W ich obrębie grupują się zazwyczaj pozostałości licznych powstających i zamierających kolejno osad. Do stanowisk archeologicznych zaliczyć możemy m.in. cmentarzyska, obozowiska, ślady epizodycznej działalności człowieka, pracownie, skarby itp.

Spośród zabytków archeologicznych największe znaczenie dla odtworzenia historii miejscowego osadnictwa mają dwa typy stanowisk: osady i cmentarzyska. Szczególną wartość przedstawiają tzw. stanowiska wielokulturowe, czyli takie, w obrębie których odkryto ślady pobytu kilku następujących po sobie grup ludności reprezentujących odmienne kultury archeologiczne i różny poziom rozwoju i umiejętności.

Gminę Pawłosiów obejmują swoim zasięgiem następujące obszary występowania stanowisk archeologicznych, udokumentowane i przedstawione na arkuszach AZP (Archeologicznych Zdjęć Polski): 103 - 82, 104 - 82, 104 - 83, 103 - 81 i 104 - 81.

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

AZP 103 - 82 - obszar ten obejmuje swoim zasięgiem miejscowości: Tywonia, Wierzbna, Ożańsk oraz Szczytna. Niemal cały obszar pokrywają płaskie garby trzeciorzędowe, przykryte lessem. Wysokości dochodzą tu do 240 - 300 m n.p.m. Na obszarze dominują stanowiska o charakterze punktów osadniczych zaliczanych do kultury przeworskiej. Występują także mniej liczne punkty neolityczne, najczęściej o charakterze śladów kultury mierzanowskiej.

AZP 104 - 82 - obejmuje swoim zasięgiem, miejscowości: Cieszacin Mały, Cieszacin Wielki, Kidałowice, Szczytna, Pawłosiów i Tywonia. Obszar położony jest na Pogórzu Rzeszowskim. Płaskie garby trzeciorzędowe, przykryte piaskami i glinami czwartorzędowym oraz lessem, dochodzą tu do 265 m n.p.m. Obecne pokrycie terenu stanowią w zdecydowanej przewadze pola orne. Stanowiska występujące na tym obszarze nie są zagrożone bezpośrednim zniszczeniem, jedynym długofalowym czynnikiem jest erozja gleb.

Na wymienionym obszarze najliczniej występują punkty z okresu wpływów rzymskich (w tym liczne osady) również z okresu wczesnego średniowiecza i epoki kamienia, dodatkowo licznie występują punkty osadnicze w postaci śladów osadnictwa pradziejowego o bliżej nieokreślonej chronologii.

Odkryto tu wiele cennych z naukowego punktu widzenia stanowisk, takich jak stanowisko 39 (104) w Pawłosiowie (osada kultury przeworskiej), 44 (109) w Pawłosiowie (osada kultury przeworskiej ze śladami osadnictwa neolitycznego i wczesnośredniowiecznego), 7/49 w Cieszacinie Małym (ślad osadnictwa kultury świderskiej z paleolitu schyłkowego), 4/46 w Cieszacinie Małym (osada neolityczna i wczesno-średniowieczna ze śladami osadnictwa łużyckiego), 24 (35) w Cieszacinie Wielkim (osada kultury pucharów lejkowatych), 21(28) w Cieszacinie Wielkim (osada kultury przeworskiej i wczesnośredniowiecznej), 17(24) w Pawłosiowie (osada kultury przeworskiej ze śladami osadnictwa neolitycznego i wczesnośredniowiecznego) oraz stanowiska 6/71, 11/76, 12/77, 13/78 i 14/79 (osady kultury przeworskiej).

AZP 103 - 81 - obejmuje niewielkim zasięgiem gminę Pawłosiów. W zasadzie dotyczy jedynie miejscowości Ożańsk. Na szczególną uwagę w obrębie wskazanego AZP zasługuje stanowisko 85 w Ożańsku.

AZP 104 - 81 - obszar ten obejmuje bardzo małym zasięgiem teren gminy. Występujące tu stanowiska to: stanowisko 5(17) w Ożańsku, 1(18) w Cieszacinie Małym (z okresu epoki brązu) oraz 5/17 w Ożańsku. Nie posiadają jednak one szczególnego znaczenia.

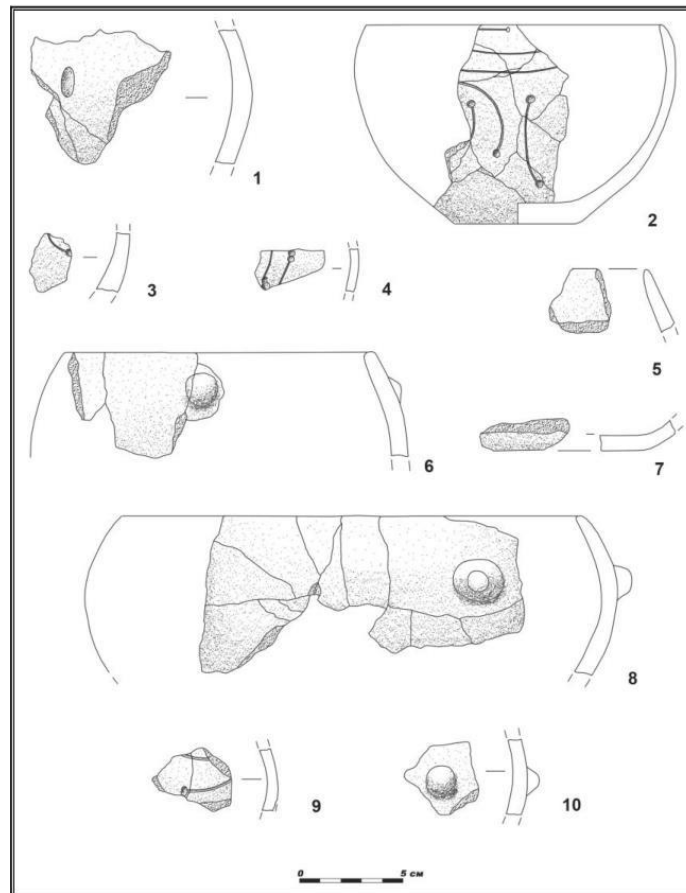
AZP 104 - 83 - obszar położony jest na pograniczu Pogórza Rzeszowskiego i Pradoliny Podkarpackiej. Obszar obejmuje niewielkim zasięgiem gminę Pawłosiów i zasadniczo dotyczy stanowisk występujących w obrębie miejscowości Kidałowice. Na szczególną uwagę zasługuje tu stanowisko 10/42 w Kidałowicach (prehistoryczna osada).

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Wykaz stanowisk archeologicznych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków przedstawiono w załączniku nr 2 do niniejszego Programu.

Jednymi z ostatnich większych przeprowadzonych badań archeologicznych na obszarze gminy były te związane z odkryciem pod koniec 2010 roku stanowiska Cieszacin Wielki 41 i Pawłosiów 55 w trakcie nadzoru archeologicznego nad pracami budowlanymi autostrady A4 na odcinku Jarosław – Radymno, przez zespół pod kierunkiem Dariusza Bobaka, w którego skład wchodził również Jerzy Okoński oraz Mirosław Mazurek. W obu przypadkach zarejestrowano na powierzchni zarysy obiektów archeologicznych oraz zebrano nieliczny materiał ceramiczny, który określony został jako neolityczny.⁵

Rysunek 7. Niektóre znaleziska archeologiczne ze stanowiska 41 w Cieszacinie Wielkim odkryte podczas badań przeprowadzonych na przełomie lat 2009-2011

Źródło: Maciej Dębiec, Monika Dębiec, Andrzej Pelisiak, *Cieszacin Wielki, stan. 41, Pawłosiów, stan. 55 i Jankowice, stan. 9. Kompleks osad z epoki neolitu i wczesnej epoki brązu*, Rzeszów 2015

⁵ Maciej Dębiec, Monika Dębiec, Andrzej Pelisiak, *Cieszacin Wielki, stan. 41, Pawłosiów, stan. 55 i Jankowice, stan. 9. Kompleks osad z epoki neolitu i wczesnej epoki brązu*, Rzeszów 2015

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Najistotniejszymi zagrożeniami dla stanowisk archeologicznych na terenie gminy są przede wszystkim prace rolnicze oraz inwestycje budowlane, ponieważ zdecydowana większość stanowisk nie posiada własnej formy terenowej. Wiąże się to z nieświadomością mieszkańców istnienia i wartości znalezisk archeologicznych. Wiele z nich jest nieświadomie niszczone lub nie są one zgłaszane według obowiązujących przepisów. Zachowanie takie powoduje nieodwracalne uszczuplenie zasobów dziedzictwa archeologicznego na terenie gminy.

Wprowadzie według art. 108 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2022 r., poz. 840) niszczenie lub uszkodzenie zabytków, świadomie bądź nieświadomie jest przestępstwem, to bez zaangażowania i wsparcia świadomych mieszkańców gminy, bardzo trudno jest egzekwować ich prawną ochronę.

Do najważniejszych działań gminnych w zakresie opieki nad nimi zaliczyć można:

- prowadzenie monitoringu stanu zachowania stanowisk archeologicznych,
- kontrolowanie podczas wydawania pozwoleń budowlanych, czy inwestycja nie będzie prowadzona w miejscu stanowiska archeologicznego bądź strefy archeologicznej ochrony konserwatorskiej wyznaczonej w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego,
- popularyzację zasad ochrony zabytków oraz znaczenia i atrakcyjności archeologicznego dziedzictwa kulturowego wśród społeczności lokalnej.

Ponadto zgodnie z art. 31, ust. 1a pkt 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2022 r., poz. 840) osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza realizować roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego, jest obowiązana, z zastrzeżeniem art. 82a ust. 1, pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków. Zakres i rodzaj niezbędnych badań archeologicznych ustala konserwator zabytków w drodze decyzji wyłącznie w takim zakresie, w jakim roboty budowlane albo roboty ziemne lub zmiana charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, zniszczą lub uszkodzą zabytek archeologiczny.

Dodatkowo w związku z możliwością istnienia zabytków archeologicznych do tej pory nie ujawnionych, zgodnie z art. 32 i 33 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, należy w przypadku natrafienia w trakcie robót ziemnych na przedmioty, co do których istnieje przypuszczenie, że są zabytkami, roboty przerwać i powiadomić o fakcie odkrycia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Na terenie gminy Pawłosiów nie występują zabytki w zbiorach muzealnych. Przy placówkach oświatowych w Cieszacinie Wielkim, Pawłosiowie i Wierzbnej funkcjonują natomiast izby pamięci, które gromadzą, ofiarowywane przez mieszkańców i uczniów, rozmaite obiekty związane przede wszystkim z historią gminy, zwłaszcza z okresu I i II wojny światowej. Sporą część zbiorów stanowią dokumenty i fotografie. Do najcenniejszych eksponatów zaliczyć można fragment szyby z kokpitu samolotu zestrzelonego na Pawłosiowie w 1939 r., a także inne eksponaty o charakterze wojskowym. Poza tym w zbiorach znajdują się dawne sprzęty codziennego użytku, czy wyroby rzemiosła.

Rysunek 8. Fragment wystawy Regionalnej Izby Pamięci w Pawłosiowie

Źródło: <http://www.gminapawlosiow.pl/>

5.2.7. Dziedzictwo niematerialne

Ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego jest celem Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 r. Niematerialne dziedzictwo kulturowe przejawia się m.in. w następujących dziedzinach: tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego, sztuki widowiskowe, zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne, wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata, umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

W rozumieniu Konwencji UNESCO „niematerialne dziedzictwo kulturowe” oznacza *praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności, jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową, które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez*

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności.

Do dziedzictwa niematerialnego gminy Pawłosiów można zaliczyć tutejszą kulturę ludową, obejmującą przede wszystkim folklor.

Kultywowaniem i podtrzymywaniem lokalnych obrzędów, obyczajów, tradycji oraz zachowaniem i popularyzacją dziedzictwa kulturowego zajmują się przede wszystkim ludowe zespoły folklorystyczne. Do najważniejszych na obszarze gminy należą działające przy Gminnym Ośrodku Kultury Zespół Folklorystyczny „Pawłosiowianie”, Zespół Pieśni Biesiadnej „Wierzbianie”, Zespół Pieśni i Tańca „Pawłosiów” i kapela ludowa „Swojaki” oraz koła gospodyń wiejskich. Zespoły te wyszukują i propagują melodie regionu, zarówno świeckie, jak i religijne na różne okazje, związane z porą roku, obrzędkiem czy okresem liturgicznym. Pielęgnują obyczaje panujące w regionie takie jak tradycyjne wiejskie wesele, oczepiny, herody, chrzciny, powitanie wiosny itp., wystawiając okolicznościowe inscenizacje.

Zespół Śpiewaczy powstał w 1997 r. Rok później przekształcił się w Stowarzyszenie Folklorystyczne „Pawłosiowianie” i został zarejestrowany w Krajowym Rejestrze Sądowym. Stowarzyszenie działa pod patronatem Gminy Pawłosiów. Misją organizacji jest pielęgnowanie tradycji kulturalnych Pawłosiowa oraz kultywowanie obrzędów i zwyczajów przodków. W swoim repertuarze Zespół posiada pieśni ludowe, biesiadne, religijne i patriotyczne. Przedstawia także kabarety i skecze. „Pawłosiowianie” są również współorganizatorem cyklicznej imprezy – Przegląd Kolęd i Pastorałek, który odbywa się w kościele parafialnym w Pawłosiowie.

Rysunek 9. Zespół Folklorystyczny „Pawłosiowianie” w 2022 roku

Źródło: <http://gokpawlosiow.cba.pl/>

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Zespół „Wierzbianie” powstał na początku 2011 roku, kiedy to podczas jednego z występów w świetlicy wiejskiej, do grających muzyków dołączyło, śpiewając kilka przybyłych na ich występ pań. Wszystkiemu, swym czujnym okiem przyglądał się Zbigniew Brudek, dyrektor GOK w Pawłosiowie, który po spotkaniu organizacyjnym z Kołem Gospodyń Wiejskich zasugerował, jednemu z grających tam muzyków, prowadzenie zespołu. W swoim repertuarze Zespół ma głównie pieśni biesiadne, które prezentuje w konkursach, jak i występując gościnnie. Okazjonalnie podejmuje również większe wyzwania, śpiewa kolędy i pastorałki oraz pieśni wojskowe i patriotyczne. Prezentuje przedstawienia – wątki folkloru jak np. oczepiny czy starodawne „Wierzbiańskie” wesele.

Zespół Pieśni i Tańca „Pawłosiów” z Pawłosiowa powstał we wrześniu 2011 r. Zespół posiada w swym repertuarze tańce przeworskie, w tym polkę pawłosiowską i tańce rzeszowskie. Tancerzom towarzyszy Kapela Ludowa „Swojaki” powstała w 2005 roku. Członkowie zespołu to pasjonaci muzyki ludowej regionu Podkarpacia, grający żywą muzykę na tradycyjnych instrumentach. Celem kapeli jest pielęgnacja tradycji ludowego muzykowania, co pozwala zachować folklor i tradycyjną sztukę ludową dla młodszych pokoleń, jednak najważniejszym aspektem działalności kapeli jest realizowanie własnych pasji oraz promowanie kultury regionu. Członkowie zespołu wyszukują stare zapomniane melodie, które po latach na nowo rozbrzmiewają w uszach miłośników folkloru. Kapela jest chlubą całej gminy, jedyną czynnie działającą w powiecie jarosławskim.

Rysunek 10. Zespół Pieśni i Tańca „Pawłosiów”

Źródło: <http://gokpawlosiow.cba.pl/>

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Rysunek 11. Kapela Ludowa „Swojaki” podczas jednego z występów w 2020 roku

Źródło: <http://gokpawlosiow.cba.pl/>

Na obszarze gminy działa również kilka kół gospodyń wiejskich. Są to: KGW w Wierzbnej, KGW w Pawłosiowie, KGW w Maleniskach, KGW w Ożańsku, KGW w Cieszacinie Małym, KGW w Cieszacinie Wielkim i KGW w Tywoni. Koła te aktywnie uczestniczą w życiu społecznym regionów. Pielęgnują tradycję i jednocześnie budują nowy obraz aktywnego społeczeństwa, sięgając po środki finansowe z UE na realizację planów i zamierzeń. Panie organizują szkolenia, pokazy i kursy o różnorodnej tematyce, m.in.: pieczenia, gotowania oraz znaczenia kobiety w życiu społecznym. Uczestniczą również w wielu imprezach gminnych m.in. dożynkach.

Rysunek 12. Koło Gospodyń Wiejskich w Cieszacinie Wielkim podczas dożynek powiatowo-gminnych w 2019 roku

Źródło: <http://gokpawlosiow.cba.pl/>

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Jednym z ważniejszych elementów dziedzictwa niematerialnego dla gminy Pawłosiów jest sztuka rękodzieła. W dzisiejszych czasach, w dobie masowej produkcji różnych artykułów, ręczne wyroby artystów mieszkających wśród nas są rzadkością a niektóre zawody i ich wyroby, niestety już zaginęły.

Z tego powodu Gminny Ośrodek Kultury w Pawłosiowie organizując różne imprezy kulturalne, pamięta o rodzimych twórcach. Zaprasza ich na prezentację swoich wyrobów, bezinteresownie udostępniając miejsce wystawowe oraz promuje w mediach i podczas różnych wystaw powiatowych, wojewódzkich czy nawet krajowych.

Do głównych artystów z gminy Pawłosiów zajmujących się sztuką rękodzieła należą Małgorzata Szepelak (wykonywanie różnego rodzaju ozdób artystycznych najczęściej metodą decoupage⁶), Marian Zbierak (wykonywanie z zapalek m.in. statków umieszczonych w butelkach, rycerzy, husarzy na koniu czy różnego rodzaju zamków i budowli) oraz Zofia Chrobak (ręczne haftowanie i robótki).

Rysunek 13. Przykład haftu Pani Zofii Chrobak

Źródło: <http://gokpawlosiow.cba.pl/>

Do niematerialnych elementów dziedzictwa kulturowego, na obszarze gminy, można zaliczyć także historyczne i geograficzne nazwy miejscowości, rzek, jezior i innych elementów geograficznych. Do kultywowania pamięci zalicza się również nadawanie nazw ulic i placów wybitnym postaciom oraz wydarzeniom, które są związane z regionem.

⁶ technika zdobnicza polegająca na przyklejaniu na odpowiednio spreparowaną powierzchnię (np. drewno, metal, szkło, tkanina, plastik, ceramika) wzoru wyciętego z papieru lub serwetki papierowej (technika serwetkowa).

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony**Zabytki w rejestrze zabytków**

Rejestr zabytków, dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy oraz zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. Do rejestru nie wpisuje się zabytku: wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa, wpisanego do inwentarza muzeum, a także wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

Obiekty, zespoły oraz założenia urbanistyczne wpisane do rejestru zabytków są objęte rygorami prawnymi, które wynikają z obowiązujących przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie prace konserwatorskie, restauratorskie czy roboty budowlane, prowadzenie badań, zmiany przeznaczenia zabytków wpisanych do rejestru, itp. wymagają uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. 2018 poz. 1609) precyzuje wymagania względem osób prowadzących prace przy obiektach zabytkowych.

Rozporządzenie określa tryb wydawania pozwoleń na:

- prowadzenie prac konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
- prowadzenie prac konserwatorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- prowadzenie prac restauratorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
- prowadzenie prac restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- prowadzenie robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
- prowadzenie badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
- prowadzenie badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- prowadzenie badań architektonicznych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
- przemieszczenie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków,

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

- trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru zabytków, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje,
- dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków,
- zmianę przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru zabytków lub sposobu korzystania z tego zabytku,
- umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru zabytków urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16b i 16c ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz napisów;
- prowadzenie badań archeologicznych;
- poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania,
- wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku,
- podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru zabytków.

Rozporządzenie określa także dane i informacje, które powinny zawierać wnioski o wydanie ww. pozwoleń, dokumentacja dołączana do tych wniosków, niezbędna do ich rozpatrzenia, dane i informacje, które zawierają te pozwolenia oraz warunki, które mogą zostać w nich zastrzeżone, a także elementy, które zawiera dokumentacja prac konserwatorskich i prac restauratorskich prowadzonych przy zabytku ruchomym wpisanym do rejestru zabytków albo na Liście Skarbów Dziedzictwa oraz dokumentacja badań archeologicznych.

Wykaz obiektów zabytkowych nieruchomych znajdujących się w rejestrze zabytków z terenu gminy Pawłosiów przedstawiono w załączniku nr 1.

Zabytki w wojewódzkiej ewidencji zabytków

Wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku. Zgoda ta nie jest wymagana w przypadku włączenia karty ewidencyjnej zabytku nieruchomego.

Wpis do wojewódzkiej ewidencji zabytków nie wywołuje skutków prawnych, ale rodzi pewne obowiązki informacyjne. Zgodnie z art. 28 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru, lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

1. Uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

2. Zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
3. Zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;
4. Zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

W przypadku zabytków nieruchomości ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków zastosowanie ma również art. 31 ust. 1a ww. ustawy, zgodnie z którym osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza realizować:

1. Roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, lub znajdującym się w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków albo;
2. Roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego.

jest obowiązana, z zastrzeżeniem art. 82a ust. 1, pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków.

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. oraz rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem⁷, ewidencja jest prowadzona w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gmin.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

⁷ zmienione Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2019 poz. 1886)

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Głównym celem prowadzenia ewidencji zabytków jest zebranie i opracowanie najistotniejszych informacji o obiektach zabytkowych niezbędnych do prowadzenia planowej polityki konserwatorskiej w zakresie:

- wpisów do rejestru zabytków;
- współpracy konserwatora przy opracowywaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- prac remontowo – budowlanych;
- dofinansowania prac konserwatorskich;
- przygotowywaniu szczegółowej dokumentacji obiektów dziedzictwa kulturowego.

Na terenie gminy Pawłosiów obowiązują miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, w których zawarte zostały ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Zapisy dotyczące ochrony terenów i obiektów środowiska kulturowego uwzględniają następujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego:

- uchwała nr XV/98/2000 Rady Gminy Pawłosiów z dnia 30 marca 2000 roku o uchwaleniu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego zespołu zabudowy usługowej i mieszkaniowej jednorodzinnej WIERZBNA II zlokalizowanego w miejscowości Wierzbna – gmina Pawłosiów,
- uchwała nr XXXII/192/2002 Rady Gminy Pawłosiów z dnia 20 sierpnia 2002 roku w sprawie uchwalenia Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego terenu trasy linii elektroenergetycznej 110 KV ze stacji Jarosław Północ w gminie Pawłosiów Województwo Podkarpackie,
- uchwała nr XLIX/276/14 Rady Gminy Pawłosiów z dnia 7 sierpnia 2014 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Nr 1/2012” Pawłosiów – Meleniska.

Zgodnie z art. 39, ust.3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz.U. 2021 poz. 2351, ze zm.), w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektów budowlanych, w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się, jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.

Zgodnie z art. 67, ust. 1 ww. ustawy, jeżeli nieużytkowany lub niewykończony obiekt budowlany nie nadaje się do remontu, odbudowy lub wykończenia, organ nadzoru budowlanego wydaje

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

decyzję nakazującą właścicielowi lub zarządcy rozbiórkę tego obiektu i uporządkowanie terenu oraz określającą terminy przystąpienia do tych robót i ich zakończenia. W stosunku do obiektów budowlanych niewpisanych do rejestru zabytków, a objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, organ nadzoru budowlanego wydaje ww. decyzję po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w terminie 30 dni. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się za uzgodnienie.

Gmina Pawłosiów posiada Gminną Ewidencję Zabytków w postaci kart adresowych dla zabytków nieruchomych, a także dla stanowisk archeologicznych zatwierdzoną zarządzeniem nr 0050.71.2017 Wójta Gminy Pawłosiów z dnia 28 sierpnia 2017 r. w *sprawie przyjęcia gminnej ewidencji zabytków gminy Pawłosiów* zmienionym zarządzeniem nr 0050.66.2018 Wójta Gminy Pawłosiów z dnia 25 października 2018 r.

Należy jednak zauważyć, iż w związku z upływem czasu od sporządzenia Gminnej Ewidencji Zabytków, konieczna jest jej weryfikacja i aktualizacja wykazu obiektów w niej figurujących.

Wykaz obiektów zabytkowych nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków z terenu gminy Pawłosiów przedstawiono w załączniku nr 1, natomiast wykaz stanowisk archeologicznych przedstawiono w załączniku nr 2 do niniejszego Programu.

5.4.1 Stan zachowania zabytków znajdujących się Gminnej Ewidencji Zabytków

Ogólny stan zachowania zabytków na obszarze gminy określić można jako dobry. Większość zabytków poddawana jest regularnym pracom konserwacyjnym i porządkowym – a te o najwyższym znaczeniu kulturowym dla gminy – zgodnie z zaleceniami konserwatora zabytków.

Do głównych zagrożeń obiektów zabytkowych zaliczyć można:

- brak bieżącej, właściwej konserwacji,
- brak bieżących remontów i pielęgnacji,
- niekontrolowaną modernizację (utrata cech stylowych),
- różnorodność materiałów i kolorystyki oraz skali zabudowy,
- zasolenie murów,
- postępującą dewastację/ degradację,
- niekontrolowane zarastanie.

Natomiast do podstawowych zaleceń, w zakresie ochrony zabytków zalicza się:

- konserwację zgodną z wytycznymi konserwatorskimi i z zachowaniem pierwotnych materiałów i kolorystyki (zachowanie cech stylowych),
- bieżące remonty i pielęgnacja,

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

— wykonanie oznaczeń i zabezpieczenie terenu zabytkowego.

Biorąc pod uwagę znaczenie zabytków dla środowiska kulturowego to większość obiektów, kwalifikuje się jako lokalne. Są to głównie wiekowe obiekty mieszkalne, gospodarcze i sakralne znajdujące się na obszarze gminy, których zachowanie posłużyć może jako pamiątka dawnego budownictwa, dokumentująca rozwój i dzieje gminy oraz dziedzictwa tutejszego regionu. Natomiast wszystkie zabytki wpisane do rejestru zabytków uznać można, jako zabytki o znaczeniu regionalnym.

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla Gminy

Wszystkie zabytki zachowane na terenie gminy Pawłosiów są świadectwem dawnej historii tego regionu i wszystkie są bardzo ważne, wzajemnie się uzupełniając. Obiektami o najwyższym znaczeniu dla Gminy są te ujęte w rejestrze zabytków.

Zespół dworski w Cieszacinie Wielkim

Zespół dworski, składający się z dworu z roku 1906 oraz założenia parkowego z XIX w. Pierwotnie do rejestru zabytków pod nr rej.: 22-2P z 28 lutego 1949 r. wpisany został sam park podworski, natomiast całe założenie dworskie zostało wpisane pod nr rej.:A-402 z 16 stycznia 1984 r.

Obecny dwór wzniesiony został w 1906 r. jako dobudowa do wyburzonego prawdopodobnie w okresie II wojny światowej dawniejszego dworku wzniesionego przed 1853 r. W 1944 r. po zajęciu tutejszych terenów przez Armie Czerwoną całe dobra zostały upaństwowione. Około roku 1960 zaadaptowano dwór na szkołę podstawową, a w roku 1983 podjęto prace remontowe, które wkrótce przerwano. Obecnie obiekt jest nieużytkowany, w złym stanie technicznym i ulega dalszej dewastacji.

Dwór wzniesiony został w stylu romantycznym o dominujących cechach pseudorenesansowych. Jest to obiekt ceglany, otynkowany, wybudowany na kamiennym fundamencie, dwukondygnacyjny, na planie prostokąta z okrągłą trzykondygnacyjną wieżą w narożu północno-zachodnim, nakryty dachem 4-połaciowym zasłoniętym attyką w formie krenelaża. Wystrój dekoracyjny w tynku i cegle w postaci dwóch gzymsów korodonowych na poziomie nadświetli okien parteru i podokienników okien piętra, zwieńczonych gzymsem koronującym z ząbkowym frezem odpowiadającym blankom attyki osłaniającej dach oraz opasek wokół okien i drzwi.

Park podworski założony został prawdopodobnie na początku XIX w. Do dzisiaj zachował się w miarę czytelny układ dróg i rozplanowanie parku. Największe zmiany nastąpiły w części gospodarczej, gdzie rozbiórce uległy wszystkie zabudowania gospodarcze a tereny po nich,

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

po 1945 r., włączone zostały częściowo do gruntów omych. Obecne założenie w stanie dostatecznym, częściowo zdewastowane.

Rysunek 14. Dwór w zespole dworskim w Cieszacinie Wielkim

Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Pawłosiów

Park podworski w Ożańsku

Park podworski w Ożańsku założono na przełomie XIX i XX w. na materiale starszego założenia historycznego. Wpisany został do rejestru zabytków pod nr rej.: A-177 z 4 grudnia 1986 r. Starodrzew częściowo pochodzi z XVIII w. i przypuszcza się, że jest naturalnego pochodzenia. Pod koniec XIX w. nastąpiło rozszerzenie ogrodów oraz włączenie w obręb założenia pobliskich stawów. W tym samym okresie park otoczony został zabytkowym ogrodzeniem z cegły. W połowie XX w. część założenia została zniszczona poprzez wybudowanie osiedla mieszkaniowego oraz rozbudowę ośrodka gospodarczego. Ponadto układ komunikacyjny uległ zatarciu, z powodu uproszczeń i powstania skrótów. Zmianie uległa również roślinność poprzez powstałe po II wojnie światowej nowe nasadzenia. Obecny stan założenia można ocenić jako dobry.

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Rysunek 15. Park podworski w Ożańsku

Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Pawłosiów

Rysunek 16. Ogródzenie parku podworskiego w Ożańsku

Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Pawłosiów

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Zespół dworski w Pawłosiowie

Zespół dworski, składający się z dworu, oficyny (ujeżdźalnia ze stajnią i powozownią), kapliczki, ogrodzenia i parku podworskiego. Wpisany został do rejestru zabytków pod nr rej.: A-1221 z 2 stycznia 1987 r. i 15 kwietnia 2003 r.

Dwór w Pawłosiowie istniał prawdopodobnie już w XV w. jako dwór sołecki - zapewne miał charakter obronny. Został on rozbudowany przez jezuitów. Właściwe założenie o charakterze rezydencjonalnym było natomiast dziełem Wilhelma Siemieńskiego, który zmarł w 1824 r.

Obecnie zachowany budynek, określany jako dwór, wybudowany został prawdopodobnie w końcu XIX w. jako oficyna (dom gościnny) — prawdopodobnie za czasów Wilhelma Siemieńskiego. Powstał na miejscu drewnianego domu, z którego pochodzą zapewne sklepienie kolebką piwnice. Otrzymał modny na przełomie stuleci charakter domu szwajcarskiego. Jest to obiekt wzniesiony z cegły, otynkowany, podpiwniczony, kryty dachem dwuspadowym, na planie prostokąta z ryzalitami po bokach krytymi dachem czterospadowym i zwieńczonymi drewnianymi, ażurowymi wieżyczkami nakrytymi daszkami czterospadowymi z iglicą. Część środkowa parterowa, natomiast ryzality po bokach dwukondygnacyjne.

Zachowany park posiada charakter krajobrazowy — jego zasadniczy układ pochodzi z przełomu XVIII i XIX w. Zachowany jest w pierwotnych granicach. Głównymi elementami starego układu są: rozległy dziedziniec przy wjeździe, wały ziemne z promenadą na granicy wschodniej w kopcem widokowym. Dawny układ alejek jest zatarty, zachował się natomiast starodrzew — głównie pozostałości dąbrowy oraz drzewa obcego pochodzenia.

Elementami architektonicznymi są:

- murowana, kwadratowa kapliczka, z wklęsłymi ścianami, z narożami opiętymi pilastrami niosącymi belkowanie. Nad nim, w każdej ścianie, znajduje się trójkątny naczółek umieszczony na prostej ścianie attykowej kryjącej dach oraz wnęką. Dodatkowo w ścianie wschodniej (frontowej) umieszczona jest mała nisza z figurą św. Antoniego,
- figura Matki Boskiej, umieszczona w głębi parku, na prostokątnym, betonowym cokole, na którym ustawiony jest kamienny postument. Figura polichromowana, zadaszona dwuspadowym daszkiem metalowym,
- postument z tablicą herbową, usytuowana na dziedzińcu, pochodzi prawdopodobnie z nieistniejącego starego dworu, zniszczonego w czasie I wojny światowej,
- ceglany, otynkowany mur ogrodzeniowy z przyporami.

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Rysunek 17. Dwór w zespole dworskim w Pawłosiowie

Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Pawłosiów

Rysunek 18. Założenie parkowe w zespole dworskim w Pawłosiowie

Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Pawłosiów

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Rysunek 19. Oficyna w zespole dworskim w Pawłosiowie

Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Pawłosiów

Rysunek 20. Kapliczka w zespole dworskim w Pawłosiowie

Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Pawłosiów

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Rysunek 21. Ogrodzenia w zespole dworskim w Pawłosiowie

Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Pawłosiów

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego – analiza szans i zagrożeń

Zachowane obiekty zabytkowe na terenie gminy Pawłosiów są zróżnicowane pod względem architektonicznym, a także pod względem sposobu użytkowania i stanu zachowania. Analiza stanu dziedzictwa kulturowego i uwarunkowań jego ochrony na terenie gminy doprowadziła do rozpoznania następujących czynników determinujących jej dalszy rozwój.

W tabeli poniżej zestawiono mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia. Zdiagnozowane mocne strony oraz szanse dają możliwość dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego regionu z uwzględnieniem wartości historycznych i kulturowych tego obszaru. Należy jednak zwrócić uwagę na występujące nadal słabe strony w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, a także na potencjalne zagrożenia, które mogą powodować negatywne skutki dla ochrony obiektów i obszarów zabytkowych zlokalizowanych w granicach gminy Pawłosiów.

Tabela 2. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy Pawłosiów

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> — zachowane obiekty architektury sakralnej oraz mieszkalnej i gospodarczej, — występowanie stanowisk archeologicznych, — dziedzictwo historyczne gminy, — kultywowanie dziedzictwa niematerialnego poprzez aktywną działalność organizacji pozarządowych, — funkcjonujące instytucje kultury, 	<ul style="list-style-type: none"> — konkurencja turystyczna ze strony gmin sąsiednich, — niewystarczające środki na renowację zabytkowych obiektów, — wiele obiektów zabytkowych, niebędących własnością gminy, wymaga podjęcia prac konserwatorskich lub remontowych.

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

— promocja historii i dziedzictwa kulturowego na stronie gminy i w popularnych mediach społecznościowych.	
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> — rosnąca świadomość mieszkańców nt. znaczenia krajobrazu kulturowego i obiektów zabytkowych jako produktu turystycznego, — wzrost roli mediów w popularyzowaniu tematów historycznych oraz tematów dotyczących zabytków i ich ochrony, — możliwość rewaloryzacji znaczącej części obiektów zabytkowych z wykorzystaniem środków krajowych i dotacji unijnych, — możliwość pozyskania dotacji na prace konserwatorskie i roboty budowlane przy obiektach zabytkowych ze środków finansowych pochodzących z różnych źródeł, — kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych, — prowadzenie dalszych badań archeologicznych, — uwzględnianie problemów ochrony dziedzictwa kulturowego w programach, strategiach i planach rozwoju gminy. 	<ul style="list-style-type: none"> — ryzyko wystąpienia negatywnych zdarzeń losowych mogących uszkodzić lub zniszczyć obiekty zabytkowe, — brak możliwości podjęcia prac remontowo – konserwatorskich przy obiektach stanowiących dziedzictwo kulturalne będących własnością prywatną, — trudności w pozyskiwaniu środków zewnętrznych, głównie przez prywatnych właścicieli, — degradacja krajobrazu kulturowego poprzez wprowadzenie elementów nowej zabudowy nienawiązujących do historycznego charakteru miejscowości, — samowolne działania na zabytkach – prowadzenie prac bez zezwoleń, niezgodnie ze sztuką budowlaną i zasadami konserwatorskimi, — budowa nowych elementów stwarzających dysonans w krajobrazie kulturowym, np. nośniki reklamowe, maszty i stacje bazowe telefonii komórkowej, itp.

Źródło: Opracowanie własne

7. Założenia programowe

7.1. Priorytety programu opieki nad zabytkami

Po przeprowadzeniu analizy, określono priorytety realizacji Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026. Celem podjęcia wieloletnich i kompleksowych działań jest poprawa stanu obiektów zabytkowych, ale także ochrona dziedzictwa kulturowego i budowanie tożsamości regionalnej, jak również promowanie dotychczasowego dorobku lokalnej społeczności wśród mieszkańców gminy i turystów.

W ramach przedmiotowego Programu wyznaczono następujące priorytety:

- **Priorytet I.** Ochrona dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno – gospodarczego;
- **Priorytet II.** Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego;
- **Priorytet III.** Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości.

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

7.2. Kierunki działań i zadania programu opieki

W ramach wymienionych priorytetów wytyczono kierunki działań i na tej podstawie wytyczono poszczególne zadania do realizacji.

Tabela 3. Kierunki działań oraz zadania przyjęte przez Gminę Pawłosiów – priorytet I

Priorytet I. Ochrona dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno - gospodarczego		
Kierunki działań	Zadania	Termin realizacji
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	<ul style="list-style-type: none"> • Prowadzenie prac remontowo – konserwatorskich przy gminnych obiektach zabytkowych, • Opracowanie długofalowego, uwzględniającego kompleksowość działań planu remontów obiektów zabytkowych, • Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków, • Zmiana sposobu użytkowania lub adaptacja nieużytkowanych obiektów zabytkowych do nowych funkcji, • Rewaloryzacja zespołów zabytkowej zieleni (w tym parków, cmentarzy, obszarów nieczynnych cmentarzy), • Zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zamieszczeniem i kradzieżą (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom, znakowanie i ewidencjonowanie zabytków ruchomych itp.), • Opracowanie planu systematycznych kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych. 	2023-2026
Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne	<ul style="list-style-type: none"> • Prowadzenie bieżących prac porządkowych przy zabytkowych zespołach zieleni: parkach, cmentarzach, obszarach nieczynnych cmentarzy, dawnych parkach dworskich itp., • Umieszczanie tablic informacyjnych na zabytkach. 	2023-2026
Podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami	<ul style="list-style-type: none"> • Współpraca z urzędami pracy w zakresie prowadzenia bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających na terenach objętych ochroną, • Wspieranie rozwoju muzeów regionalnych, skansenów i innych instytucji kultury. 	2023-2026

Źródło: Opracowanie własne

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Tabela 4. Kierunki działań oraz zadania przyjęte przez Gminę Pawłosiów – priorytet II

Priorytet II. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego		
Kierunki działań	Zadania	Termin realizacji
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	<ul style="list-style-type: none"> Opracowywanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, szczególnie obszarów o dużym nasyceniu obiektami zabytkowymi (w tym weryfikacja obowiązujących w zakresie aktualizacji zagadnień związanych z ochroną zabytków), Konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, Wdrażanie zapisów gminnych/ lokalnych programów rewitalizacji w realizacji zagospodarowania przestrzennego (w tym w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego). 	2023-2026
Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego	<ul style="list-style-type: none"> Wystąpienie do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z wnioskiem o wpisanie do rejestru zabytków cennych obszarów i obiektów zabytkowych (m.in. układów urbanistycznych i ruralistycznych). 	2023-2026

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 5. Kierunki działań oraz zadania przyjęte przez Gminę Pawłosiów – priorytet III

Priorytet III. Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości		
Kierunki działań	Zadania	Termin realizacji
Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym	<ul style="list-style-type: none"> Udostępnienie informacji o zabytkach na stronie internetowej gminy, Utworzenie systemu informacji i promocji (bazy danych) środowiska kulturowego, Opracowanie mapy zabytków znajdujących się na terenie gminy, jako atrakcyjnej graficznie formy promocji ułatwiającej dotarcie do wszystkich elementów dziedzictwa kulturowego. 	2023-2026
Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym	<ul style="list-style-type: none"> Wydawanie i wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego, Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych, Organizowanie szkoleń związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego i udział w nich, Wspieranie i upowszechnianie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej poprzez organizowanie i wspieranie zajęć. 	2023-2026

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym	<ul style="list-style-type: none"> • Weryfikacja obiektów wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków i wojewódzkiej ewidencji zabytków pod kątem zgodności ze stanem faktycznym, • Prowadzenie monitoringu i weryfikacji obiektów wpisanych do ewidencji zabytków. 	2023-2026
Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego służąca kreacji produktów turystyki kulturowej	<ul style="list-style-type: none"> • Wprowadzenie zintegrowanego systemu informacji wizualnej (m.in. za pomocą tablic informacyjnych) obejmującego zasoby i wartości dziedzictwa kulturowego, • Tworzenie i modernizacja elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej. 	2023-2026

Źródło: Opracowanie własne

Zadania określone przez Gminę Pawłosiów planowane są do realizacji w sposób ciągły w okresie obowiązywania Programu, tj. w latach 2023-2026. Będą one finansowane głównie ze środków własnych, budżetu gminy, a w miarę możliwości uzyskania wsparcia z zewnątrz, również ze środków zewnętrznych, w tym funduszy europejskich. Ze względu na brak sprecyzowanych planów we wszystkich ww. kierunkach działań, nie jest możliwa szczegółowa charakterystyka zadań.

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Zadania określone w niniejszym Programie będą wykonywane przy pomocy następujących instrumentów:

- a) **instrumentów prawnych** – wynikających z przepisów ustawowych, obejmujących między innymi uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, budowę parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do rejestru lub wojewódzkiej ewidencji zabytków obiektów będących własnością Gminy Pawłosiów, wykonywanie decyzji administracyjnych wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- b) **instrumentów finansowych** – obejmujących między innymi finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością Gminy Pawłosiów, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych;
- c) **instrumentów koordynacji** – obejmujących między innymi realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

- w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- d) **instrumentów społecznych** – obejmujących m.in. działania edukacyjne i promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;
- e) **instrumentów kontrolnych** – obejmujących między innymi aktualizację gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Program opieki nad zabytkami, po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostaje przedstawiony Radzie Gminy Pawłosiów, w celu przyjęcia go uchwałą (zgodnie z pkt 3 art. 87 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Program opracowywany jest na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych dokumentów planistycznych i aktów prawa miejscowego. Wójt Gminy Pawłosiów jest odpowiedzialny za sporządzanie co dwa lata sprawozdań z realizacji zadań Programu i przedstawienie ich Radzie Gminy.

Głównym odbiorcą niniejszego Programu jest społeczność lokalna, która bezpośrednio powinna odczuć efekty jego wdrażania. Dotyczy to nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców gminy. Program powinien służyć podejmowaniu planowych działań dotyczących: inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i opieki nad nimi oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

W poniższej tabeli przedstawiono przykładowe kryteria prowadzenia oceny realizacji Programu.

Tabela 6. Kryteria prowadzenia oceny realizacji Programu

Nazwa priorytetu	Wskaźniki
<p>Priorytet I Ochrona dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego</p>	<ul style="list-style-type: none"> • poziom wydatków budżetu Gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami, • wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach, • liczba obiektów, w obrębie których przeprowadzono prace remontowo-konserwatorskie, • wartość pozyskanych środków ze źródeł zewnętrznych, • liczba zrewaloryzowanych zespołów zabytkowej zieleni, • liczba zamontowanych instalacji przeciwpożarowych i alarmowych na obiektach zabytkowych, • liczba przeprowadzonych kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych,

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Nazwa priorytetu	Wskaźniki
	<ul style="list-style-type: none"> • koszty bieżących prac porządkowych, • ilość zamieszczonych nowych tablic informacyjnych na zabytkach, • liczba wspartych instytucji kultury.
<p style="text-align: center;">Priorytet II</p> <p>Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego</p>	<ul style="list-style-type: none"> • liczba opracowanych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, w których uwzględniono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, • liczba zrealizowanych zapisów z lokalnego programu rewitalizacji w realizacji zagospodarowania przestrzennego, • liczba obiektów zabytkowych wpisana do rejestru zabytków.
<p style="text-align: center;">Priorytet III</p> <p>Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości</p>	<ul style="list-style-type: none"> • liczba udostępnianych informacji o zabytkach na stronie internetowej gminy, • liczba utworzonych systemów informacji i promocji środowiska kulturowego, • liczba opracowanych, wydanych wydawnictw (w tym folderów promocyjnych, przewodników), • liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych, • liczba przeprowadzonych dodatkowych zajęć szkolnych o tematyce historycznej i kulturowej, • liczba obiektów wpisanych i wykreślonych z wojewódzkiego rejestru zabytków i/lub wojewódzkiej ewidencji zabytków, • liczba wprowadzonych zintegrowanych systemów informacji wizualnej, • liczba utworzonych i zmodernizowanych elementów infrastruktury służącej funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej.

Źródło: Opracowanie własne

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Art. 71 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami mówi, iż *w zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku. Ponadto sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki.*

Zgodnie z art. 73 ustawy podmioty będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające zabytek w trwałym zarządzie albo będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa, mogą ubiegać się

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

o udzielenie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru albo prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa.

Z kolei zgodnie z art. 74 ustawy dotacja na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru może być udzielona przez:

- 1) ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego ze środków budżetu państwa, z części, której dysponentem jest ten minister;
- 2) wojewódzkiego konserwatora zabytków ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest wojewoda.

Dotacja na dofinansowanie prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa jest udzielana ze środków budżetu państwa, z części, której dysponentem jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Zgodnie z art. 81 w trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Poniżej przedstawiono możliwe źródła finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy obiektach zabytkowych. Zasadne jest sprawdzenie możliwości ubiegania się o wsparcie w instytucjach każdorazowo przed złożeniem wniosku o dotację.

Istnieje możliwość finansowania zadań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami z następujących źródeł:

- Rady Gminy Pawłosiów (budżet gminy);
- Rady Powiatu (budżet powiatu);
- Sejmiku Województwa (budżet województwa);
- Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków oraz Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest wojewoda);
- Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego) oraz innych ministrów;
- Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (w ramach programu „Ochrona i przywracanie różnorodności biologicznej i krajobrazowej” oraz Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej);

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

- Środków Unii Europejskiej i innych środków pomocowych m.in. PROW na lata 2014-2020; RPO na lata 2014-2020; Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027 (FEnIKS); Program Fundusze Europejskie dla Regionów;
- Rządowego Funduszu Inwestycji Lokalnych w ramach Funduszu Przeciwdziałania COVID-19;
- Funduszu Kościelnego w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji (dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane wyłącznie na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących (takich jak np.: dzwonnice wolnostojące, krzyże) ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: obrazy, ikonostasy, stalle, epitafia, szaty i naczynia liturgiczne, instrumenty muzyczne, dzwony) oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: polichromie, freski, witraże i posadzki).
- Środków prywatnych (osoby fizyczne, organizacje pozarządowe - stowarzyszenia, fundacje, kościelne osoby prawne).

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

11. Załączniki

Załącznik 1. Wykaz obiektów znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Pawłosiów

Załącznik 2. Wykaz stanowisk archeologicznych na terenie gminy Pawłosiów

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Załącznik 1. Wykaz obiektów znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Pawłosiów

Lp.	Obiekt	Lokalizacja	Material	Datowanie	Rejestr zabytków
Cieszacin Mały					
1.	Dworek/oficyna	Cieszacin Mały 93	murowany	XIX XX w.	-
2.	Otoczenie dworu	Cieszacin Mały dz. nr 4/1 i 625 oraz części działek nr 509/1, 509/2 i 509/3	-	Relikty fortyfikacji ziemnych - XVII , Park XIX/XX w.	-
3.	Dom	Nr 35	Drewniany	lata 30. XX w.	-
4.	Dom nr 49	Nr 49	Murowany	Pocz. XX w.	-
5.	Dom nr 56	Nr 56	Drewniany	Kon. XIX w.	-
6.	Dom nr 64	Nr 64	Drewniany	lata 20. XX w.	-
7.	Dom nr 65	Nr 65	Drewniany	lata 20. XX w.	-
8.	Dom nr 90	Nr 90	Drewniany	lata 30. XX w.	-
9.	Dom nr 91	Nr 91	Drewniany	lata 30. XX w.	-
10.	Kapliczka Matki Bożej	W pobliżu domu nr 65	Murowana	pocz. XX w.	-
11.	Kapliczka św. Jana Nepomucena	Cieszacin Mały działka nr 613/1, przy skrzyżowaniu dróg	Murowana	XIX/XX w.	-
Cieszacin Wielki					
12.	Dwór	Cieszacin Wielki 202 Działka nr 4	Murowany	1906 r.	Rejestr zabytków: nr rej.: A-402 z 16.01.1984;
13.	Park dworski	Działka nr 4 oraz część działki nr 1/4	-	XVIII-XIX w.	Rejestr zabytków: nr rej.: 22-2P z 28.02.1949;
14.	Szkoła	W centralnej części wsi, Działka nr 122	Murowana	1905 r.	-
15.	Szkoła	W centralnej części wsi, Działka nr 122	Drewniana	1937-38 r.	-
16.	Dom (dawny sklep)	Nr 10	Drewniany	1933-34 r.	-
17.	Dom	Nr 12	Drewniany	1931 r.	-
18.	Dom	Nr 48	Drewniany	1928-29 r.	-
19.	Dom	Nr 53	Drewniany	1921 r.	-
20.	Dom	Nr 88	Drewniany	1934 r.	-
21.	Dom	Nr 93	Drewniany	1933 r.	-
22.	Dom	Nr 101	Drewniany	1920 r.	-
23.	Dom	Nr 118	Drewniany	1920 r.	-
24.	Dom	Nr 154	Drewniany	1937-38 r.	-
25.	Dom	Nr 168	Drewniany	1935 r.	-
26.	Dom	Nr 178	Drewniany	1930 r.	-
27.	Stodoła	Przy domu nr 111	Drewniana	1910 r.	-
28.	Kapliczka Serca Pana Jezusa	Obok domu nr 25	Murowana	1913 r.	-

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Lp.	Obiekt	Lokalizacja	Material	Datowanie	Rejestr zabytków
29.	Kapliczka Matki Bożej	Obok domu nr 53	Murowana	Okolo 1925 r.	-
30.	Kapliczka MB Szkaplerznej	Obok domu nr 138	Murowana	Okolo 1890 r.	-
Kidałowice					
31.	Pozostałości parku dworskiego	Działka nr 572	-	XVIII-XIX w.	-
32.	Spichlerz dworski	Działka nr 570	Murowany	k. XIX w.	-
33.	Stajnia dworska	Działki nr 578/2 i 567	Murowana	k. XIX w.	-
34.	Szkoła	Kidałowice 105	Murowana	1910-11 r.	-
35.	Zespół zabudowań: Dom ze stajnią i Stodoła	Nr 35	Drewniane	Pocz. XX w.	-
36.	Dom	Nr 51	Drewniany	Okolo 1880 r.	-
37.	Dom	Nr 55	Drewniany	1914 r.	-
38.	Dom	Nr 56	Drewniany	1914 r.	-
39.	Dom	Nr 63	Drewniany	1904 r.	-
40.	Dom	Nr 83	Murowany	1 poł. XIX w.	-
41.	Dom	Nr 94	Drewniany	Okolo 1900 r.	-
42.	Kapliczka/krzyż	Działka nr 528/2 w centrum miejscowości	Murowana	1902 r.	-
43.	Kapliczka/krzyż	Działka nr 647/4 w centrum miejscowości obok budynku nr 105	Murowana	1910 r.	-
44.	Cmentarz	Przy drodze w zachodniej części miejscowości	-	1884 r.	-
Maleriska					
45.	Dom	Nr 60	Drewniany	1927 r.	-
46.	Dom	Nr 102	Drewniany	1939 r.	-
47.	Kapliczka Matki Bożej	Przy drodze w centrum miejscowości koło domu 521	Murowana	1 poł. XX w.	-
48.	Cmentarz	Przy granicy z Jarosławiem działka nr 69/2	-	1930 r.	-
49.	Kaplica cmentarna	Na cmentarzu	Murowana	Okolo 1930 r.	-
50.	Brama cmentarna	Na cmentarzu	Metalowa	Okolo 1930 r.	-
51.	Mogiła oficera Wehrmachtu	Działka nr 51/2 w pobliżu krzyża przydrożnego	-	1943 r. (?)	-
Ożańsk					
52.	Park dworski	Przy drodze w północnej części miejscowości	-	XVIII-XIX w.	Rejestr zabytków: nr rej.: A-177 z 4.12.1986;
53.	Mur ogrodzeniowy parku	Przy drodze w północnej części miejscowości	Murowany	XIX-XX w.	
54.	Dwór	W parku	Murowany	1936 r. (przebudowany)	-
55.	Obora	Przy drodze w północnej części miejscowości	Murowana	1936 r.	-
56.	Obora	Przy drodze w północnej części miejscowości	Murowana	1936 r.	-
57.	Szkoła	Nr 34	Drewniana	1905 r.	-
58.	Dom	Nr 35	Drewniany	1934 r.	-
59.	Kapliczka Matki Bożej	W parku	Murowana	1 poł. XX w.	-

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Lp.	Obiekt	Lokalizacja	Material	Dataowanie	Rejestr zabytków
60.	Kapliczka MB Niepokalanej	Obok domu nr 67	Murowana	Okolo 1920 r.	-
Pawłosiów					
61.	Park dworski	przy drodze w północno-wschodniej części miejscowości	-	XVIII – XX w.	Rejestr zabytków: A-1221 z 2.01.1987 i z 15.04.2013;
62.	Dwór	W parku	Murowany	XIX/XX w.	
63.	Wozownia i Ujeżdżalnia (później szkoła)	W parku	Murowane	XIX-XX w.	
64.	Mur ogrodzeniowy	W parku	Murowany	XIX-XX w.	
65.	Spichlerz	Na terenie zespołu	Murowany	2 poł. XIX w.	-
66.	Obora	Na terenie zespołu	Murowana	2 poł. XIX w.	-
67.	Lamus	Działka nr 58/2	Murowana	2 poł XIX w.	-
68.	Stodoła	Działka nr 58/3	Murowana	2 poł. XIX w.	-
69.	Czworak	Pawłosiów 430A	Murowany	2. poł.XIX w.	-
70.	Czworak	Pawłosiów 431	Murowany	2. poł.XIX w.	-
71.	Dom	Nr 10	Drewniany	1927-1928 r.	-
72.	Dom	Nr 31	Drewniany	I.20.XX w.	-
73.	Dom	Nr 103	Drewniany	1926 r.	-
74.	Dom	Nr 113	Drewniany	1890 r.	-
75.	Dom	Nr 149	Drewniany	I.20.XX w.	-
76.	Dom	Nr 158	Drewniany	1935 r.	-
77.	Dom	Nr 188	Drewniany	ok. 1900 r	-
78.	Dom	Nr 236	Drewniany	1936 r.	-
79.	Dom	Nr 251	Drewniany	1931 r.	-
80.	Dom	Nr 341	Drewniany	1920 r.	-
81.	Kapliczka św. Antoniego	W parku	Murowana	XVIII w.	Rejestr zabytków: A-1221 z 2.01.1987 i z 15.04.2013;
82.	Kapliczka Matki Bożej	W parku	Murowana z figurą	XIX/XX w.	-

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Lp.	Obiekt	Lokalizacja	Material	Datowanie	Rejestr zabytków
83.	Kapliczka MB Niepokalanej	Koło Urzędu Gminy	Murowana z figurą	1904 r.	-
84.	Kapliczka Matki Bożej	Przy drodze w pobliżu domu 251	Murowana z figurą	XIX w.	-
85.	Kapliczka/krzyż	Przy drodze w pobliżu domu 220	Murowana z krzyżem	1897 r.	-
86.	Cmentarz epidemiczny	W polach w południowej części miejscowości	-	1856	-
87.	Strzelnica	W polach (Pawłosiów Ścieżki)	-	XIX/XX w	-
Szczytna					
88.	Dom	Nr 66	Drewniany	1934 r.	-
89.	Kapliczka/Krzyż	W pobliżu domu nr 82	Murowane	1935 r.	-
Tywnia					
90.	Szkoła	Przy drodze w centralnej części miejscowości	Murowana	Okolo 1950 r.	-
91.	Świetlica wiejska	Przy drodze w centralnej części miejscowości	Drewniana	Lata 30. XX w.	-
92.	Dom	Nr 22	Drewniany	1930 r.	-
93.	Dom	Nr 24	Drewniany	1923 r.	-
94.	Dom	Nr 89	Drewniany	1925 r.	-
95.	Dom	Nr 109	Drewniany	1924 r.	-
96.	Dom	Nr 114	Drewniany	1911 r.	-
97.	Dom	Nr 122	Drewniany	1910 r.	-
98.	Dom	Nr 123	Drewniany	1932 r.	-
99.	Kapliczka	Przy drodze w centralnej części miejscowości	Murowana	Kon. XIX w.	-
Widna Góra					
100.	Dom	Nr 23	Drewniany	1938 r.	-
101.	Dom	Nr 49	Drewniany	1911 r.	-
102.	Dom	Nr 66	Drewniany	1938 r.	-
Wierzbna					
103.	Dom	Nr 10	Murowany	1920 r.	-
104.	Dom	Nr 226	Drewniany	1930 r.	-
105.	Dom	Nr 263	Drewniany	1938 r.	-

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Lp.	Obiekt	Lokalizacja	Material	Datowanie	Rejestr zabytków
106.	Kapliczka	Obok domu nr 50	Murowana	1905 r.	-
107.	Cmentarz	Działka nr 676	–	Kon. XIX w.	-
108.	Schron bojowy	W pobliżu domu nr 156 A	Betonowy	1940-1943 ?	-

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Załącznik 2. Wykaz stanowisk archeologicznych na terenie gminy Pawłosiów

Obszar AZP 103-81						
Lp.	Miejscowość	Numer stanowiska		Charakter stanowiska	Chronologia	Rejestr zabytków
		w miejscowości	na obszarze			
1.	Ożańsk	1	85	Osada	Neolit	-
2.	Ożańsk	2	86	Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze	-
3.	Ożańsk	3	87	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	-
4.	Ożańsk	4	88	Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze	-

Obszar AZP 103-82						
Lp.	Miejscowość	Numer stanowiska		Charakter stanowiska	Chronologia	Rejestr zabytków
		w miejscowości	na obszarze			
1.	Ożańsk	5	77	Osada Ślad osadnictwa	Epoka brązu Wczesna epoka żelaza Okres wpływów rzymskich Prehistoria Średniowiecze	-
2.	Ożańsk	6	78	Osada	Okres wpływów rzymskich Średniowiecze (?)	-
3.	Ożańsk	7	79	Osada (?) Ślady osadnictwa	Nieokreślona Średniowiecze	-
4.	Ożańsk	8	80	Osada (?) Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze Późne średniowiecze Nieokreślona	-
5.	Ożańsk	9	81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa, nieokreślona	-
6.	Ożańsk	10	82	Ślad osadnictwa	Pradziejowa, nieokreślona	-
7.	Ożańsk	11	83	Osada (?) Ślad osadnictwa	Epoka brązu Nieokreślona Średniowiecze	-
8.	Ożańsk	12	84	Ślad osadnictwa	Pradziejowa, nieokreślona	-
9.	Ożańsk	13	85	Ślady osadnictwa	Epoka brązu Wczesna epoka żelaza Okres wpływów rzymskich Prahistoria Wczesne średniowiecze	-
10.	Tywonia	2	24	Ślad osadnictwa	Neolit Epoka brązu	-
11.	Tywonia	3	52	Osada (?)	Pradziejowa, nieokreślona	-
12.	Tywonia	4	53	Ślad osadnictwa	Neolit	-

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Obszar AZP 103-82						
Lp.	Miejscowość	Numer stanowiska		Charakter stanowiska	Chronologia	Rejestr zabytków
		w miejscowości	na obszarze			
13.	Tywnonia	5	54	Ślady osadnictwa	Neolit Okres wpływów rzymskich Pradziejowa, nieokreślona	-
14.	Tywnonia	6	55	Osada Ślad osadnictwa	Neolit Epoka brązu Pradziejowa, nieokreślona	-
15.	Tywnonia	7	56	Ślad osadnictwa	Epoka brązu	-
16.	Wierzbnia	1	25	Osada	XIII-XIV w.	A-581 z 1970-12-02
17.	Wierzbnia	2	26	Osada	Okres wpływów rzymskich	A-584 z 1970-12-02
18.	Wierzbnia	3	27	Osada	Neolit	-
19.	Wierzbnia	4	57	Ślad osadnictwa	Pradziejowa, nieokreślona	-
20.	Wierzbnia	5	58	Ślad osadnictwa	Neolit (?)	-
21.	Wierzbnia	6	59	Ślad osadnictwa Osada	Neolit Epoka brązu Okres wpływów rzymskich Pradziejowa, nieokreślona	-
22.	Wierzbnia	7	60	Osada	Okres wpływów rzymskich	-
23.	Wierzbnia	8	61	Osada	Neolit Okres wpływów rzymskich Średniowiecze	-
24.	Wierzbnia	9	62	Ślad osadnictwa Osada	Epoka brązu Pradziejowa, nieokreślona	-
25.	Wierzbnia	10	63	Osada Ślad osadnictwa	Okres wpływów rzymskich Pradziejowa, nieokreślona	-
26.	Wierzbnia	11	64	Ślady osadnictwa	Epoka kamienia Okres wpływów rzymskich	-
27.	Wierzbnia	12	65	Ślady osadnictwa Osada (?)	Epoka brązu Okres wpływów rzymskich	-
28.	Wierzbnia	13	66	Ślad osadnictwa Osada	Neolit Okres wpływów rzymskich Średniowiecze	-
29.	Wierzbnia	14	67	Osada (?)	Średniowiecze	-
30.	Wierzbnia	15	68	Ślad osadnictwa	Średniowiecze	-
31.	Wierzbnia	16	69	Osada (?)	Okres wpływów rzymskich	-
32.	Wierzbnia	17	70	Ślad osadnictwa	Średniowiecze	-

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Obszar AZP 103-82						
Lp.	Miejscowość	Numer stanowiska		Charakter stanowiska	Chronologia	Rejestr zabytków
		w miejscowości	na obszarze			
33.	Wierzbna	18	71	Osada	Okres wpływów rzymskich Średniowiecze	-
34.	Wierzbna	19	72	Ślad osadnictwa Osada (?)	Neolit Okres wpływów rzymskich	-
35.	Wierzbna	20	73	Osada	Neolit Epoka brązu Okres wpływów rzymskich	-
36.	Wierzbna	21	74	Osada Ślad osadnictwa	Neolit Okres wpływów rzymskich Średniowiecze	-
37.	Wierzbna	22	75	Ślad osadnictwa	Epoka brązu	-
38.	Wierzbna	23	76	Osada	Okres wpływów rzymskich	-

Obszar AZP 104-81						
Lp.	Miejscowość	Numer stanowiska		Charakter stanowiska	Chronologia	Rejestr zabytków
		w miejscowości	na obszarze			
1.	Cieszacin Mały	1	18	Ślad osadnictwa	Okres prehistoryczny	-
2.	Ożańsk	5	17	Ślad osadnictwa	Okres prehistoryczny (Epoka brązu)	-

Obszar AZP 104-82						
Lp.	Miejscowość	Numer stanowiska		Charakter stanowiska	Chronologia	Rejestr zabytków
		w miejscowości	na obszarze			
1.	Cieszacin Mały	2	7	Ślady osadnictwa	Okres prehistoryczny Okres wczesnośredniowieczny Okres późnośredniowieczny	-
2.	Cieszacin Mały	3	45	Ślad osadnictwa	Pradziejowa, nieokreślona	-
3.	Cieszacin Mały	4	46	Ślad osadnictwa Osada	Neolit, Epoka brązu, Wczesne średniowiecze, Pradziejowa nieokreślona	-
4.	Cieszacin Mały	5	47	Ślad osadnictwa	Pradziejowa, nieokreślona	-
5.	Cieszacin Mały	6	48	Ślad osadnictwa	Neolit	-
6.	Cieszacin Mały	7	49	Ślad osadnictwa	Schytkowy paleolit	-

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Obszar AZP 104-82						
Lp.	Miejscowość	Numer stanowiska		Charakter stanowiska	Chronologia	Rejestr zabytków
		w miejscowości	na obszarze			
7.	Cieszacin Mały	8	50	Ślady osadnictwa	Pradziejowa, nieokreślona, Wczesne średniowiecze	-
8.	Cieszacin Mały	9	51	Ślad osadnictwa	OWR	-
9.	Cieszacin Mały	10	52	Ślad osadnictwa	Pradziejowa, nieokreślona	-
10.	Cieszacin Mały	11	53	Ślad osadnictwa	Pradziejowa, nieokreślona	-
11.	Cieszacin Mały	12	54	Osada	OWR Wczesne średniowiecze	-
12.	Cieszacin Mały	13	55	Osada	Wczesne średniowiecze, Nowożytna XVII-XVIII w.	-
13.	Cieszacin Mały	14	56	Ślady osadnictwa	Neolit, Średniowiecze	-
14.	Cieszacin Mały	15	57	Ślad osadnictwa	Neolit	-
15.	Cieszacin Mały	16	58	Ślady osadnictwa	Pradziejowa, nieokreślona, Średniowiecze	-
16.	Cieszacin Mały	17	59	Osada (?)	Średniowiecze	-
17.	Cieszacin Mały	18	60	Ślad osadnictwa	Pradziejowa, nieokreślona	-
18.	Cieszacin Mały	19	61	Ślady osadnictwa	Pradziejowa, nieokreślona, Neolit	-
19.	Cieszacin Wielki	1	2	Znalezisko	-	-
20.	Cieszacin Wielki	2	3	Znalezisko	-	-
21.	Cieszacin Wielki	3	4	Znalezisko	-	-
22.	Cieszacin Wielki	4	5	Znalezisko	-	-
23.	Cieszacin Wielki	5	6	Ślady osadnictwa	Okres prehistoryczny Okres późnośredniowieczny	-
24.	Cieszacin Wielki	6	13	Osada ślady osadnictwa	Neolit OWR Wczesne średniowiecze	-
25.	Cieszacin Wielki	7	14	Osada (?)	OWR	-
26.	Cieszacin Wielki	8	15	Ślady osadnictwa	Neolit	-
27.	Cieszacin Wielki	9	16	Osada	Środkowy Neolit OWR Wczesne średniowiecze	-
28.	Cieszacin Wielki	10	17	Osada (?)	Pradziejowa, nieokreślona	-
29.	Cieszacin Wielki	11	18	Osada	Wczesny brąz	-
30.	Cieszacin Wielki	12	19	Ślady osadnictwa	Epoka kamienia Pradziejowa, nieokreślona	-

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Obszar AZP 104-82						
Lp.	Miejscowość	Numer stanowiska		Charakter stanowiska	Chronologia	Rejestr zabytków
		w miejscowości	na obszarze			
31.	Cieszacin Wielki	13	20	Osada (?)	Pradziejowa, nieokreślona	-
32.	Cieszacin Wielki	14	21	Osada, ślady osadnictwa	OWR (?) Wczesne średniowiecze	-
33.	Cieszacin Wielki	15	22	Osada	OWR	-
34.	Cieszacin Wielki	16	23	Osada (?)	Środkowy neolit Wczesne średniowiecze Pradziejowa, nieokreślona	-
35.	Cieszacin Wielki	17	24	Ślady osadnictwa Osada (?)	Neolit, OWR, Wczesne średniowiecze	-
36.	Cieszacin Wielki	18	25	Ślady osadnictwa Osada	Neolit, OWR Wczesne średniowiecze	-
37.	Cieszacin Wielki	19	26	Ślady osadnictwa	Epoka brązu, Pradziejowa nieokreślona	-
38.	Cieszacin Wielki	20	27	Ślady osadnictwa	OWR	-
39.	Cieszacin Wielki	21	28	Osada	OWR Wczesne średniowiecze	-
40.	Cieszacin Wielki	22	33	Osada, Ślad osadnictwa	Neolit, Pradziejowa, nieokreślona	-
41.	Cieszacin Wielki	23	34	Ślad osadnictwa	Neolit	-
42.	Cieszacin Wielki	24	35	Osada, Ślad osadnictwa	Środkowy neolit, Pradziejowa, nieokreślona, Średniowiecze	-
43.	Cieszacin Wielki	25	36	Osada	Średniowiecze	-
44.	Cieszacin Wielki	26	37	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia, Wczesne średniowiecze	-
45.	Cieszacin Wielki	27	38	Osada	OWR	-
46.	Cieszacin Wielki	28	39	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	-
47.	Cieszacin Wielki	29	40	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	-
48.	Cieszacin Wielki	30	41	Ślad osadnictwa	Pradziejowa, nieokreślona Neolit Epoka brązu, 4Wczesna epoka żelaza	-
49.	Cieszacin Wielki	31	42	Ślady osadnictwa	OWR Średniowiecze	-
50.	Cieszacin Wielki	32	43	Ślad osadnictwa	Wczesny brąz	-
51.	Cieszacin Wielki	33	44	Ślad osadnictwa	Neolit	-
52.	Cieszacin Wielki	34	126	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia Wczesna epoka brązu	-

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Obszar AZP 104-82						
Lp.	Miejscowość	Numer stanowiska		Charakter stanowiska	Chronologia	Rejestr zabytków
		w miejscowości	na obszarze			
53.	Cieszacin Wielki	35	127	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia Wczesna epoka brązu	-
54.	Cieszacin Wielki	36	128	Ślad osadnictwa	Neolit	-
55.	Cieszacin Wielki	37	129	Cmentarzysko kurhanowe	Neolit	-
56.	Cieszacin Wielki	38	136	Kurhan	Neolit	-
57.	Pawłosiów	2	67	Osada	Wczesne średniowiecze	-
58.	Pawłosiów	3	68	Osada (?)	Średniowiecze	-
59.	Pawłosiów	4	69	ślad osadnictwa	Średniowiecze	-
60.	Pawłosiów	5	70	Osada Ślady osadnictwa	Epoka kamienia OWR Wczesne średniowiecze	-
61.	Pawłosiów	6	71	Osada Ślad osadnictwa	OWR Średniowiecze	-
62.	Pawłosiów	7	72	osada	OWR	-
63.	Pawłosiów	8	73	Ślady osadnictwa	Wczesne średniowiecze Średniowiecze	-
64.	Pawłosiów	9	74	Ślad osadnictwa	Średniowiecze	-
65.	Pawłosiów	10	75	Ślad osadnictwa	Neolit	-
66.	Pawłosiów	11	76	Osada	OWR	-
67.	Pawłosiów	12	77	Osada	OWR	-
68.	Pawłosiów	13	78	Osada	OWR	-
69.	Pawłosiów	14	79	Osada	OWR	-
70.	Pawłosiów	15	80	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	-
71.	Pawłosiów	16	81	Ślad osadnictwa	Wczesny neolit	-
72.	Pawłosiów	17	82	Ślad osadnictwa	OWR	-
73.	Pawłosiów	18	83	Osada (?)	OWR	-
74.	Pawłosiów	19	84	Osada	OWR	-
75.	Pawłosiów	20	85	Ślad osadnictwa	Neolit	-
76.	Pawłosiów	21	86	Ślad osadnictwa	Pradziejowa, nieokreślona	-
77.	Pawłosiów	22	87	Ślad osadnictwa	OWR	-
78.	Pawłosiów	23	88	Ślad osadnictwa	OWR	-
79.	Pawłosiów	24	89	Ślady osadnictwa	Neolit Średniowiecze	-
80.	Pawłosiów	25	90	Ślady osadnictwa	Neolit Wczesne średniowiecze	-
81.	Pawłosiów	26	91	Ślad osadnictwa	Pradziejowa, nieokreślona	-
82.	Pawłosiów	27	92	Ślad osadnictwa	Pradziejowa, nieokreślona	-
83.	Pawłosiów	28	93	Osada (?)	Średniowiecze	-

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Obszar AZP 104-82						
Lp.	Miejscowość	Numer stanowiska		Charakter stanowiska	Chronologia	Rejestr zabytków
		w miejscowości	na obszarze			
84.	Pawłosiów	29	94	Ślad osadnictwa	Neolit	-
85.	Pawłosiów	30	95	Ślad osadnictwa	Pradziejowa, nieokreślona	-
86.	Pawłosiów	31	96	Osada (?)	Neolit	-
87.	Pawłosiów	32	97	Ślad osadnictwa	Neolit	-
88.	Pawłosiów	33	98	Ślad osadnictwa	Pradziejowa, nieokreślona	-
89.	Pawłosiów	34	99	Ślad osadnictwa	Nowożytna XVIII w.	-
90.	Pawłosiów	35	100	Osada Ślad osadnictwa	OWR Pradziejowa, nieokreślona	-
91.	Pawłosiów	36	101	Osada (?)	OWR	-
92.	Pawłosiów	37	102	Ślady osadnictwa	Neolit Wczesne średniowiecze Pradziejowa nieokreślona	-
93.	Pawłosiów	38	103	Ślad osadnictwa	Średniowiecze	-
94.	Pawłosiów	39	104	Osada	OWR	-
95.	Pawłosiów	40	105	Ślad osadnictwa	Pradziejowa, nieokreślona	-
96.	Pawłosiów	41	106	Osada	Wczesne średniowiecze	-
97.	Pawłosiów	42	107	Ślad osadnictwa	Pradziejowa, nieokreślona	-
98.	Pawłosiów	43	108	Osada	OWR Wczesne średniowiecze	-
99.	Pawłosiów	44	109	Ślad osadnictwa Osada	Neolit OWR Średniowiecze	-
100.	Pawłosiów	45	110	Ślad osadnictwa	Neolit	-
101.	Pawłosiów	46	111	Ślady osadnictwa	OWR Nowożytna XVII-XVIII w.	-
102.	Pawłosiów	47	112	Osada (?)	Pradziejowa, nieokreślona	-
103.	Pawłosiów	48	113	Ślady osadnictwa	Pradziejowa, nieokreślona Średniowiecze	-
104.	Pawłosiów	49	114	Ślad osadnictwa	Neolit	-
105.	Pawłosiów	50	115	Osada (?)	Pradziejowa, nieokreślona	-
106.	Pawłosiów	51	123	Ślad osadnictwa	Neolit (?)	-
107.	Pawłosiów	52	130	Kopiec ziemny	?	-
108.	Pawłosiów	53	133	Kurhan	?	-
109.	Pawłosiów	54	134	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia Wczesna epoka brązu	-
110.	Szczytna	1	62	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	-
111.	Szczytna	2	63	Osada	Wczesne średniowiecze	-

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Obszar AZP 104-82						
Lp.	Miejscowość	Numer stanowiska		Charakter stanowiska	Chronologia	Rejestr zabytków
		w miejscowości	na obszarze			
112.	Szczytna	3	64	Osada (?)	Pradziejowa, nieokreślona	-
113.	Szczytna	4	65	Ślady osadnictwa	Neolit, Wczesne średniowiecze	-
114.	Szczytna	5	125	Osada Ślady osadnictwa	Neolit środkowy Neolit Epoka kamienia Okres nowożytny	-
115.	Tywnonia	1	66	Ślady osadnictwa Osada	Neolit OWR Nowożytna XVII-XVIII w.	-

Obszar AZP 104-83						
Lp.	Miejscowość	Numer stanowiska		Charakter stanowiska	Chronologia	Rejestr zabytków
		w miejscowości	na obszarze			
1.	Kidałowice	1	9	Cmentarzysko	?	-
2.	Kidałowice	2	28	Ślad osadnictwa	Neolit	-
3.	Kidałowice	3	29	Ślad osadnictwa	Prahistoria	-
4.	Kidałowice	4	30	Ślad osadnictwa Osada	Epoka kamienia, Prahistoria	-
5.	Kidałowice	5	31	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	-
6.	Kidałowice	6	32	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	-
7.	Kidałowice	7	33	Ślad osadnictwa	Neolit	-
8.	Kidałowice	8	34	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	-
9.	Kidałowice	9	35	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	-
10.	Kidałowice	10	42	Osada	Neolit	-
11.	Kidałowice	11	43	Osada	Prahistoria	-
12.	Kidałowice	12	44	Ślady osadnictwa	Prahistoria Średniowiecze	-
13.	Kidałowice	13	45	Ślad osadnictwa Osada	Neolit Prahistoria	-

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pawłosiów na lata 2023-2026

Spis tabel, rysunków i załączników

Tabela 1. Wykaz obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na obszarze gminy oraz zapisy odnoszące się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej	12
Tabela 2. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy Pawłosiów	56
Tabela 3. Kierunki działań oraz zadania przyjęte przez Gminę Pawłosiów – priorytet I	58
Tabela 4. Kierunki działań oraz zadania przyjęte przez Gminę Pawłosiów – priorytet II	59
Tabela 5. Kierunki działań oraz zadania przyjęte przez Gminę Pawłosiów – priorytet III	59
Tabela 6. Kryteria prowadzenia oceny realizacji Programu	61
Rysunek 1. Położenie gminy Pawłosiów na tle województwa podkarpackiego i powiatu jarosławskiego	13
Rysunek 2. Mapa okolic gminy Pawłosiów z okresu lat 1861-1864	15
Rysunek 3. Herb Gminy Pawłosiów	31
Rysunek 4. Flaga, flaga stolikowa i banner Gminy Pawłosiów	31
Rysunek 5. Pieczęcie Gminy Pawłosiów (od lewej: wójtowska, gminna i radziecka)	32
Rysunek 6. Pomnik w Kidałowicach oraz tablica pamiątkowa	35
Rysunek 7. Niektóre znaleziska archeologiczne ze stanowiska 41 w Cieszacinie Wielkim odkryte podczas badań przeprowadzonych na przełomie lat 2009-2011	38
Rysunek 8. Fragment wystawy Regionalnej Izby Pamięci w Pawłosiowie	40
Rysunek 9. Zespół Folklorystyczny „Pawłosiowianie” w 2022 roku	41
Rysunek 10. Zespół Pieśni i Tańca „Pawłosiów”	42
Rysunek 11. Kapela Ludowa „Swojaki” podczas jednego z występów w 2020 roku	43
Rysunek 12. Koło Gospodyń Wiejskich w Cieszacinie Wielkim podczas dożynek powiatowo-gminnych w 2019 roku	43
Rysunek 13. Przykład haftu Pani Zofii Chrobak	44
Rysunek 14. Dwór w zespole dworskim w Cieszacinie Wielkim	51
Rysunek 15. Park podworski w Ożańsku	52
Rysunek 16. Ogrodzenie parku podworskiego w Ożańsku	52
Rysunek 17. Dwór w zespole dworskim w Pawłosiowie	54
Rysunek 18. Założenie parkowe w zespole dworskim w Pawłosiowie	54
Rysunek 19. Oficyna w zespole dworskim w Pawłosiowie	55
Rysunek 20. Kapliczka w zespole dworskim w Pawłosiowie	55
Rysunek 21. Ogrodzenia w zespole dworskim w Pawłosiowie	56
Załącznik 1. Wykaz obiektów znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Pawłosiów	66
Załącznik 2. Wykaz stanowisk archeologicznych na terenie gminy Pawłosiów	71